

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Bakalářská práce

Matěj Matela

**Utváření národní identity vojvodinských Maďarů v literárních
a publicistických textech v meziválečném období minulého století**

**Forming of Vojvodina`s Hungarians national identity in the literary and
publicistic works in the period between the world wars**

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Evžen Gál, Ph.D.

Poděkování:

V první řadě chci velmi poděkovat panu doktoru Evženu Gálovi za to, že se ujal vedení mé práce, za jeho velice inspirativní rady a podněty, za čas, jež si dokázal vyhradit a za často tolik potřebnou trpělivost. Dále chci poděkovat panu docentu Janu Pelikánovi za jeho připomínky, jimiž bylo, doufám, docíleno celkově větší objektivity. Velice děkuji i profesoru novosadské univerzity, spisovateli a politikovi Bélovi Csorbovi, neboť právě rozhovory s tímto znalcem vojvodinské problematiky byly rozhodujícím impulsem k sepsání této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 26. května 2014

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

Vojvodinští Maďaři

Bývalá Jugoslávie

Literatura

Žurnalistika

Národnostní menšina

Stereotypy

Sebeobraz

Klíčová slova (anglicky):

Hungarians in Vojvodina

Former Yugoslavia

Literature

Journalism

National minority

Stereotypes

Selfimage

Abstrakt (česky):

Bakalářská práce má za cíl prezentovat vývoj utváření národní identity vojvodinských Maďarů v období mezi dvěma světovými válkami, zejména pak na jejich literární činnosti. První část práce je zaměřena na historicko-společenskou situaci Maďarů v Jugoslávii, tj. jakými způsoby se proměnil jejich život po ratifikaci Trianonské smlouvy a včlenění do Království SHS, dále nastínění politických práv, situace ve školství, apod. Následující kapitola podává obraz literární a publicistické činnosti. V této části práce jsou definovány hlavní literární směry, jsou uvedena zásadní periodika a antologie a nejdůležitější osobnosti, které v období mezi dvěma válkami formovaly kulturní život Vojvodiny. Závěr bakalářské práce se na základě beletrie, publicistických textů a s využitím literatury odborné (jedná se zejména o práce maďarských autorů působících ve Vojvodině) věnuje hlavnímu tématu, tj. budování národní identity Maďarů žijících v meziválečné Jugoslávii, resp. tomu, jak tyto osobnosti nahlížely na existenci *vojvodinské literatury* a vlastní národní/regionální identitu.

Abstract (in English):

The purpose of this bachelor work is to present the evolution of creating the national identity of Hungarians in Vojvodina in the period between the two world wars and especially their literary activities. The first part of the work is focused on the historical and social situation of Hungarians in former Yugoslavia, i.e. what ways has their life changed after the ratification of the Treaty of Trianon and incorporation to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, further on the outline of political rights, situation in education etc. The following chapter presents a picture of literary and publicist activities. The main literary movements are defined in this part of the work and the crucial journals, anthologies and the most important personalities, who used to form the cultural life in Vojvodina in the between-war period, are stated there. The conclusion of the bachelor work, based upon fiction, publicist texts and using the scientific literature (especially works written by Hungarian authors acting in Vojvodina), is dedicated to the main theme, i.e. the creation of national identity of Hungarians living in the between-war Yugoslavia, or more precisely to the view of these personalities of the existence of *Vojvodina`s literature* and personal national/regional identity.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	POLITICKO-SPOLEČENSKÁ SITUACE VOJVODINSKÝCH MAĐARŮ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI 10	
2.1	KONEC PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY A POSTUPNÉ ZAČLEŇOVÁNÍ VOJVODINY DO KRÁLOVSTVÍ SHS	10
2.2	TRIANON	12
2.3	POLITIKA VOJVODINSKÝCH MAĐARŮ VE 20. LETECH MINULÉHO STOLETÍ	13
2.4	VYHLÁŠENÍ KRÁLOVSKÉ DIKTATURY A JEHO VLIV NA ŽIVOT VOJVODINSKÝCH MAĐARŮ	15
2.4.1	<i>Zasílání petic vojvodinských Maďarů do Společnosti národů</i>	16
2.5	ŠKOLSTVÍ	16
2.6	SBLIŽOVÁNÍ MAĐARSKA A JUGOSLÁVIE VE 30. LETECH MINULÉHO STOLETÍ	17
2.7	ZÁVĚR	18
3	LITERATURA VOJVODINSKÝCH MAĐARŮ MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI.....	19
3.1	MAĐARSKY PSANÁ LITERATURA VZNIKAJÍCÍ NA ÚZEMÍ VOJVODINY DO KONCE PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY A VÝZNAMNÁ KULTURNÍ CENTRA	19
3.2	VOJVODINA JAKO KULTURNÍ PERIFERIE BÝVALÝCH ÚHER	20
3.3	VZNIK TZV. VOJVODINSKÉ LITERATURY	21
3.3.1	<i>Kornél Szenteleky</i>	22
3.3.2	<i>Zoltán Csuka</i>	22
3.4	NEJVÝZNAMNĚJŠÍ PERIODIKA A JEJICH VÝZNAM PRO MAĐARSKOU VOJVODINSKOU LITERATURU	23
3.4.1	<i>Autoři okolo listu Bácsmegyi Napló</i>	24
3.4.2	<i>Autoři okolo levicového listu Szervezett Munkás</i>	25
3.4.3	<i>Autoři okolo časopisu Kalangya</i>	27
3.4.4	<i>Fenomén Ervín Sinkó</i>	30
3.4.5	<i>Autoři okolo listu Híd</i>	30
3.5	VÝZNAMNÉ ANTOLOGIE	33
4	UTVÁŘENÍ NÁRODNÍ IDENTITY VOJVODINSKÝCH MAĐARŮ	34
4.1	SITUACE VE VOJVODINĚ	36
4.2	VÝVOJ POHLEDU KORNÉLA SZENTELEKYHO NA (NE)EXISTENCI VOJVODINSKÉ LITERATURY	37
4.2.1	<i>Szenteleky jako zapřísáhlý odpůrce existence vojvodinské literatury</i>	38
4.2.2	<i>Szenteleky jako obhájce a duchovní otec vojvodinské literatury</i>	39
4.3	MAĐARŠTÍ VOJVODINŠTÍ AUTOŘI PÍŠÍCÍ V DUCHU COULEUR LOCALE	40
4.4	NÁZOR ZOLTÁNA CSUKY NA CHARAKTER VOJVODINSKÉ LITERATURY	42
5	ZÁVĚR	44
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	46

Předmluva

Téma mé bakalářské práce, totiž utváření národní identity maďarského obyvatelstva žijícího v meziválečné Jugoslávii, jsem si vybral hned z několika důvodů. Prvním z nich je ten, že se o národnostní tematiku zajímám již řadu let, nejvíce oblasti středoevropského prostoru a Balkánu, kde hranice současných států velmi často neodpovídají národnostnímu složení obyvatelstva. Druhým důvodem je má jazyková specializace: společně s jazykem maďarským studuji také srbštinu, což zde bude, doufám, sloužit k objektivnějšímu náhledu a celkovému nestrannému uchopení tak složitých problémů, jaké na území mnohonárodnostně pestré Vojvodiny vznikaly a stále vznikají. Silným podnětem k výběru právě této tematiky byl dvouměsíční studijní pobyt v Novém Sadu, který jsem absolvoval v letním semestru minulého roku. Na tamější filozofické fakultě jsem se seznámil s Bélou Csorbou, akademikem, básníkem a významným politickým činitelem, jehož rozsáhlé znalosti problematiky maďarské menšiny ve Vojvodině mě přiměly zamýšlet se nad touto otázkou více do hloubky a jehož názory a připomínky mi byly značnou pomocí při psaní samotné práce.

Nosnými vědeckými pracemi, o něž jsem se opíral nejvíce, jsou dvě díla, obě z pera autorů maďarské národnosti. Tato volba není podnícena větším preferováním pohledu maďarského před srbským, jak by se snad mohlo zdát, ale je to dáno důvody zcela prozaickými, totiž že cílům mé práce obsahově i strukturně vyhovují více než studie autorů jihoslovanských. V druhé kapitole, rozvíjející politicko-společenskou situaci vojvodinských Maďarů mezi dvěma světovými válkami, byla pro mě vedoucí prací kniha Enikő A. Sajti (narozena roku 1944) s názvem *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947* (v maďarském originálu *Magyarok Vajdaságban: 1918 – 1947*). Tato významná vojvodinská historička se problematikou postavení Maďarů v Jugoslávii, zejména v období druhé světové války, zabývá prakticky celou svoji akademickou kariérou a její jméno je podepsáno pod dlouhou řadou odborných článků a studií.

Druhým nosným dílem, z něhož čerpám především v kapitole třetí, pojednávající o literární a publicistické činnosti vojvodinských Maďarů, je studie Imre Boriho (1929 – 2004) s názvem *Književnost jugoslovenskih Mađara* z roku 1979, jež je opět překladem z maďarského originálu. Tento významný literární historik, kritik a spisovatel za svou činnost dokonce v roce 2003 obdržel prestižní Széchényiho cenu, udělovanou za

mimořádný přínos maďarskému akademickému životu. Přestože lze v Boriho díle nalézt také literární tematiku s Vojvodinou nijak nesouvisející, valná většina jeho děl se literární činností této oblasti zabývá, od monografií autorů (kupř. Kornéla Szentelekyho či Ervína Sinkóa), až po Boriho rozsáhlé, pečlivě zpracované studie o dějinách maďarské vojvodinské literatury.

Další literaturu, jíž jsem při psaní práce použil, lze nalézt na str. 46-47 v Seznamu použité literatury.

1 Úvod

Bakalářská práce má za cíl uvést čtenáře do otázky, jež je problematická již nejméně dvě století, od doby, kdy osvícenští filozofové (zejména pak Johann Gottfried Herder) začali svými idejemi vlnu národních obrození, jež zasáhla prakticky celý evropský kontinent. Svoji tezí o tom, že *národ* je dán především společným *jazykem*, tak dali vzniknout modernímu nacionalismu ve všech jeho podobách. Bude zde řeč o potřebě a hledání národní sebeidentifikace a sebedefinice, a to konkrétně maďarského obyvatelstva území srbské Vojvodiny. Tito se po skončení první světové války vlivem konce Rakousko-Uherska a nového uspořádání Evropy ocitli na druhé straně hranic svého, do té doby mateřského státu. Z tohoto důvodu tak byli nuceni, respektive jejich tehdejší intelektuální elita, zamyslet se nad tím, jak budou v příštích letech prezentovat vlastní obraz, budou-li se dále, kulturně i politicky, vztahovat k Budapešti, jak tomu do té doby bylo, či se začnou profilovat spíše regionalistickým směrem. Odraz této sebeidentifikační potřeby nově vzniklé menšiny žijící na severu Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (později pak Království Jugoslávie) budu hledat nejen v historických a literárních pracích výše uvedených autorů, ale také v literárních a publicistických textech nejvýznamnějších spisovatelů a novinářů té doby, kteří se neopominutelným způsobem podíleli nejen na zvyšování kulturní úrovně života vojvodinských Maďarů meziválečného období, ale kteří se svými názory a koncepcemi podstatně podíleli i na hledání této nové identity.

V první části práce nastíním politický a etnický obraz multietnické Vojvodiny, a to počínaje posledními výstřely první světové války a následným konečným rozpadem podunajské monarchie. Poté se již zaměřím na historický mezník, jež je pro mé téma zásadní, tj. na samotnou Trianonskou smlouvu a vlivu tohoto paktu na další život vojvodinských Maďarů. Podrobněji objasním, jakými konkrétními způsoby ovlivnil a proměnil Trianon politickou a hospodářskou situaci etnicky maďarského obyvatelstva Vojvodiny, dotknu se otázky práv a politického i sociálního postavení Maďarů žijících v jugoslávském státu či kulminace jejich vzájemných vztahů se srbskou majoritou v průběhu více jak dvaceti let. Toto historické a politicko-sociální pozadí je nevyhnutelnou součástí mé práce, neboť se jedná o důležitý aspekt pro pochopení cíle práce, tj. charakterizace specifčnosti a zejména pak složitosti znovunalézání identity vojvodinských Maďarů.

Protože se bude jednat o popis utváření maďarské poválečné sebeidentifikace v literatuře, je, myslím, nezbytné podat zde důkladnější podobu meziválečné literatury, publicistické činnosti a tím i vůbec celkové kulturní úrovně vojvodinských Maďarů: tj. s jakými těžkostmi se musela potýkat, z jakých tradic vycházela (vycházela-li z nějakých), která byla nejvýznamnější literární centra, hlavní proudy, jež ji tvořily, a samozřejmě se podrobně zmíním o nejvýznamnějších osobnostech, jako byli kupř. Kornél Szenteleky, Zoltán Csuka či Károly Szirmai. Bude nepochybně třeba se také pozastavit nad důležitostí antologií, které v tomto období vyšly.

Finální část se již tedy bude zabývat samotnou otázkou toho, jak se maďarské vojvodinské obyvatelstvo – zejména spíše jeho elity – vyrovnalo s odtržením od mateřské země, jakými způsoby a názvy se následně pokoušelo definovat svoji identitu a s jak vysokou měrou úspěšnosti. Tyto, často velmi ostré a žlučovité, spory a polemiky probíhaly nejvíce v oblasti literární a publicistické – proto se pokusím na několika dílech/článcích ukázat a definovat, jak si jednotliví autoři tuto novou identitu představovali, jak se v průběhu let jejich názor pozměňoval či dokonce měnil a existuje-li vůbec ona *vajdasági magyar irodalom* (maďarská vojvodinská literatura). Tento postup v mnoha ohledech koresponduje s přístupem, jaký měl k otázce národní povahy pražský hungarista Petr Rákos. Své názory na tuto tematiku shrnul v publikaci *Národní povaha naše a těch druhých*, v níž na základě literatur střední Evropy kategorizuje ty aspekty, které mohou formovat obraz národní identity (za zmínku zde stojí např. ony tzv. *imaga*, jako *imago regionis, loci, historiae, urbis*, aj.).

2 Politicko-společenská situace vojvodinských Maďarů mezi dvěma světovými válkami

„Najmenej nebezpečná menšina je tá, ktorá je spokojná, lebo pokojne môže byť tým, čím je.”¹

Göncz Árpád

Dne 11. listopadu roku 1918 po páté hodině ranní byla v železničním vagonu na stanici Rethondes u města Compiègne podepsána francouzskou (maršál Ferdinand Foch) a německou stranou (Matthias Erzberger) dohoda o ukončení do té doby největší války v dějinách lidstva. Zahynulo v ní bezmála 19 000 000 osob, z toho skoro polovina byli civilisté. Kromě desítek miliónů mrtvých a raněných přinesla I. světová válka hluboký a traumatický morální otřes vedoucí k růstu extremistických ideologií, došlo k ekonomickému kolapsu řady států, začala finální epocha koloniálních říší. *Versailleská smlouva* s Německem, *Saint-Germainská* s Rakouskem, *Neuillyská* s Bulharskem, *Trianonská* s Maďarskem a *Sèvreská* s Tureckem měly sice přinést do rozbořené Evropy příměří, ale konferencí nastolené změny hranic, jež, zejména ve střední a východní Evropě, často nekorespondovaly s etnickým složením daných oblastí, mohly jen těžko zabezpečit mír na delší dobu. Národnostní tematika se tak v meziválečném období stala jedním z nejtíživějších problémů a byla i jednou z hlavních příčin vypuknutí druhé, mnohem ničivější světové války.

2.1 Konec první světové války a postupné začleňování Vojvodiny do Království SHS

První světová válka byla značným zvratem i v historickém vývoji oblasti Vojvodiny². Rozpadem podunajské monarchie (a tedy i historického uherského státu), jemuž nezabránily

¹ GÖNCZ, Árpád: *Karpaty a priľahlý vesmír*. Kalligram, Bratislava 1999, str. 166.

² Název *Vojvodina* dostala tato oblast roku 1848, kdy se tento prostor nazýval *Srpska Vojvodina* i *Tamiški Banat*. Je tvořena třemi historickými regiony: Banátem, Bačkou a Sremem. Zapadá do ní také malá severní část Mačvy.

ani reformní snahy posledního císaře Karla I. (v maďarském prostředí se nazývá Karel IV.), se tato jihouherská, tradičně zemědělská a periferní oblast rozhodnutím pařížské mírové konference začlenila do nově vzniklého Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Snahy nové maďarské vlády pod vedením hraběte Mihálye Károlyiho o konstruktivní politické rozhovory však přišly pozdě a Budapešti tak nezbylo než sledovat, jak se někdejší jihouherská hranice posouvá stále výše na sever: již 5. listopadu postoupily srbské jednotky k Zemu a Pančevu, o čtyři dny později byl v srbských rukou Novi Sad (maď. *Újvidék*) a 13. listopadu i Subotica (maď. *Szabadka*).

O včlenění těchto oblastí k Srbsku rozhodlo dne 25. listopadu 1918 v Novém Sadu tzv. Velké národní shromáždění Srbů, Bunjevců a dalších Slovanů v Banátu, Bačce a Barani (srb. *Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji*), v jehož prohlášení mimo jiné stálo: „*Pripojíme sa k Srbskému kráľovstvu, ktoré svojim doterajším konaním a vývojom zabezpečí slobodu, rovnoprávnosť a pokrok z každej stránky nielen nám, ale všetkým slovanským, ba dokonca aj neslovanským národom, ktoré s nami žijú*“.³ Ze sedmi set padesáti sedmi delegátů přítomných na tomto shromáždění byl přítomen pouze jeden maďarský zástupce, což svědčilo o nepoměru zastoupení Maďarů na shromáždění s jejich skutečným počtem, jež v této oblasti dosahoval podle sčítání lidu z roku 1921 přesně 379 740⁴ obyvatel. To bylo prvním významným příznakem budoucího nesnadného postavení maďarské menšiny v jihoslovanském státě, přestože Království SHS podepsalo s rovněž nově vzniklou Společností národů v Saint Germain smlouvu o ochraně menšin. Stejnou věc měla zaručovat i tzv. *Vidovdanská ústava* přijatá v roce 1921.

Již v prosinci 1918 začalo postupné odstraňování maďarské byrokracie a vůbec občanů maďarské národnosti z vysokých státních funkcí – jednalo se zejména o vysoce postavené župany, starosty a notáře, na jejichž místa byli dosazeni Slované, nejčastěji Srbové. Na několika místech (kupř. v Subotici, Somboru či Veprovcu) docházelo k ostrým potyčkám mezi maďarským obyvatelstvem a novou státní správou, zejména kvůli odvodům do nově vznikající jugoslávské armády. V dubnu pak začala rozsáhlá stávková hnutí železničářů maďarské národnosti nesouhlasících s novým vytyčením hranic, ta však byla pár dní po svém vypuknutí na rozkaz regenta Alexandra nemilosrdně potlačena. Na mnoha místech docházelo ke

³ ROMSICS, Ignác: *Trianonská mierova zmluva*. Kalligram, Bratislava 2009, str. 81.

⁴ MILOVANOVIĆ, Suzanna a kol.: *Živeti zajedno – Együtt élni*. Vajdasági Múzeum, Újvidék és Városi Múzeum, Subotica 2006, str. 69.

konfliktům mezi slovanským a maďarským obyvatelstvem, počínaje plakáty a urážlivými hesly a konče dokonce i fyzickým terorem.⁵ Již od roku 1919 pak v rámci „zeslovanštění“ Vojvodiny, tedy početnímu omezení maďarského, ale i německého a rumunského živlu, dochází v tomto regionu ke státem podporované kolonizaci Srbů a Černohorců. K omezování maďarského vlivu došlo také v oblasti hospodářské: do konce 20. let přešlo 168 bank či jiných peněžních ústavů z maďarských rukou do slovanského vlastnictví.⁶ Stejně tak nebyla pro Maďary výhodná ani nová agrární reforma, díky níž byly znevýhodněny nejen maďarské šlechtické rody, spravující tato území často po celá staletí, ale i obyčejní sedláci či nájemci půdy. Z důvodu materiálního úpadku a hospodářským restrikcím se do konce 30. let vystěhovalo z Vojvodiny 15 000 Maďarů, což bylo zhruba 10 % z celkového počtu jugoslávských emigrantů.⁷

2.2 Trianon

V ranních hodinách dne 6. ledna 1920 dorazila na pařížské nádraží Gare de l'Est maďarská mírová delegace, v jejímž čele stál příslušník starého uherského rodu, hrabě Albert Apponyi⁸. Kromě něj a sedmi hlavních zplnomocněnců byli přítomni i kupř. Pál Teleki či István Bethlen. Jejich cílem bylo předložit mírové konferenci důvody k zachování tisíciletého uherského státu v jeho stávající podobě. Jak se později ukázalo, pečlivě připravené maďarské noty neměly na obsah mírové smlouvy prakticky nijaký vliv, neboť ta byla schválena již dávno předtím.⁹ Zatímco argumenty maďarských delegátů se opíraly zejména o hospodářskou a zeměpisnou jednotu Uherska, „[...]mierová konferencia prisudzovala najvýznamnejšiu úlohu jazyku, respektíve národnostnej spolupatričnosti“.¹⁰ Sám Apponyi upozornil vítěznou

⁵ Příkladem konfliktu s nešťastným koncem je např. úmrtí statkáře Bély Bácsse, který byl nucen vyskočit skrz okno subotické radnice.

⁶ SAJTI, Enikő A.: Maďari u Vojvodini: 1918 – 1947. Forum, Novi Sad 2010, str. 103.

⁷ MÉSZÁROS, Sándor: Maďari u Vojvodini 1929-1941, str. 363.

⁸ Hrabě Albert Apponyi (1846 – 1933) byl příslušníkem starého uherského šlechtického rodu, politik proslulý svým konzervatismem. Proslulými se staly jeho školské zákony (tzv. *Lex Apponyi*) z roku 1907, které zaváděly do uherských lidových, obecních a církevních škol maďarizaci nemaďarského obyvatelstva.

⁹ ROMSICS, Ignác: Trianonská mierova zmluva. Kalligram, Bratislava 2009, str. 167.

¹⁰ Tamtéž, str. 164.

stranu na nebezpečí absolutizace národnostního principu, což mohl doložit smíšeností obyvatelstva v projednávaných oblastech. Ani následující, ani ne hodinová diskuse však nepřiměla zástupce dohodových mocností ke změně názoru a tak se již 18. ledna většina delegátů vrací zpět do Maďarska. Černé vlajky, do nichž se v tyto dny zahalila celá Budapešť, symbolizovaly, že veřejné mínění začalo vnímat ztrátu bezmála 70 % území jako fakt. Do Paříže odcestovali zástupci maďarské strany ještě několikrát, vždy bez úspěchu. Až onou známou, pro Uherské království osudnou Trianonskou mírovou smlouvou podepsanou dne 4. června 1920 se Vojvodina (stejně jako kupř. území Slovenska či Sedmihradska) odtrhuje od Budapešti a její dějiny, stejně jako životy bezmála čtyř set tisíc občanů maďarské národnosti, jsou od tohoto okamžiku integrální součástí dějin jihoslovanského státu.

Na versailleském vyjednávání vzpomíná jeden z přítomných delegátů za Království SHS, historik a významný encyklopedista Stanoje Stanojević, jenž svými slovy výstižně shrnul přiřazení Vojvodiny ke Království SHS, ale charakterizoval jimi i hektickou složitost poválečné doby: „*Vojvodinu jsme získali lehce, bez větších těžkostí a bojů.*“¹¹

2.3 Politika vojvodinských Maďarů ve 20. letech minulého století

Prosazování jedné jugoslávské národní identity, jediného, „*trojjediného národa*“, nebylo konceptem, jež by v masových rozměrech mohl přitáhnout i příslušníky menšin. To platí i u maďarského obyvatelstva Vojvodiny (ale také Slavonie, Zámuří aj.), které se, jak zde bylo dříve nastíněno, počalo vůči jugoslavismu vymezovat od samého vzniku Království SHS. Bylo tedy jen otázkou času, kdy v této oblasti vznikne politická strana prosazující pro Maďary stejná politická práva, jakých se dostávalo oněm třem státotvorným národům (zejména však srbskému obyvatelstvu).

Výchozí situace nebyla jednoduchá, několikasetletá perifernost této oblasti v rámci Uherska měla za následek kulturní i politickou stagnaci, jež byla oproti Budapešti (a stejně tak po válce oproti Bělehradu) velmi viditelná. Maďarské obyvatelstvo Vojvodiny bylo ze 60 až 70 % tvořeno selským stavem¹², zastoupení politicky vyspělejší střední třídy tu tedy bylo silně minoritní. Přesto zde již tehdy existovalo několik významnějších center maďarského

¹¹ STANOJEVIĆ, Stanoje: Vojvodina na konferenciji mira. Letopis Matice srpske, 1921, str. 83.

¹² SAJTI, Enikő A.: Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947. Forum, Novi Sad 2010, str. 26.

kulturního života – Subotica (*Szabadka*), Sombor (*Zombor*), Senta (*Zenta*) či Zrenjanin.¹³ Právě Zrenjanin byl bydlištěm Imre Váradyho¹⁴, vzdělaného doktora, jenž měl vždy nadmíru dobré vztahy jak se zástupci inteligence srbské, tak i německé. Tento člověk byl jedním z osnovatelů ideje o spojení všech malých maďarských stran působících ve Vojvodině¹⁵, což mělo vést k ukončení zbytečného tříštění politických sil. Tyto snahy sjednotit politické frakce vojvodinských Maďarů neunikly bělehradské vládě, v jejichž očích byly vnímány jako praktikování revizionistické politiky Maďarského království a snažila se je co nejvíce eliminovat. Tyto obavy nebyly zbytečné, neboť maďarská vláda (Telekiho a později Bethlenova) započala prakticky ihned po uzavření Trianonské smlouvy s tajnou politikou, jejímž cílem mělo být opětovné postupné připojení ztracených území, tedy zejména Slovenska, Sedmihradska, Vojvodiny a Slavonie. Konkrétně v otázce Vojvodiny byl zřízen tzv. Spolek svatého Gellérta (maď. *Szent Gellért Társaság*), jehož předsedou se stal známý spisovatel Ferenc Herczeg. V rámci objektivního pohledu na věc je třeba říci, že tato organizace neměla čistě revizionistický charakter, ale také pomáhala, především finančně, kupř. maďarským vojvodinským studentům.¹⁶ Po rozsáhlých jednáních s vládou Království SHS bylo jejímu premiérovi, Nikolu Pašićovi, zasláno memorandum o patnácti bodech, ve kterém zástupci maďarské menšiny žádali plná politická práva. Přestože se Maďarům na toto memorandum nedostalo odpovědi, dne 17. září 1922 Maďarská strana (maď. *Magyar Párt*, srb. *Mađarska stranka*) skutečně vznikla a ve svém programu se, mimo jiné, v rámci dokázání své loajality plně přihlásila k jihoslovanskému království a vyjádřila věrnost králi. Za tuto loajálnost ovšem strana logicky vyžadovala, odvolávaje se při tom na ústavu, dodržování menšinových práv, svobodné používání mateřského jazyka, právo na maďarské školství, právo na stávkou atd. Především vlivem rozhádaného vedení, vytváření vnitrostranických frakcí a několika skandálů přímo uvnitř vedení však neslavila Maďarská strana ve volbách roku 1925 úspěch – z 65 000 Maďarů s volebním právem jich pouze 11 059 odevzdalo svůj

¹³ Tehdy ještě s názvem Veliki Bečkerek, maď. Nagybecskerek. V roce 1935 byl přejmenován na Petrograd, na počest krále Petra I. Karađorđeviče. Své současné jméno Zrenjanin dostalo město až roku 1946 na počest partyzánského vůdce Žarka Zrenjanina.

¹⁴ Více viz KALAPIS, Zoltán: *Életrajzi kalauz III.*, Forum Könyvkiadó, Novi Sad 2003, str. 277.

¹⁵ Např. Gazdakér či Pleskovicsův Népkér.

¹⁶ Spolky podobného charakteru vznikly také na podporu Maďarů v Rumunsku či v ČSR. Více viz SAJTI, E.: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 29 – 33.

hlas Maďarské straně.¹⁷ K vítězství nepřispěl ani finanční krach deníku *Hírlap* (Noviny), ani stálé podezření z revizionismu, jakkoliv se proti němu vedení strany mnohokrát vymezilo. Poučení z tohoto volebního debaklu se představitelé Maďarské strany v příštích volbách, konajících se dne 23. ledna 1927, objevili na kandidátkách Radikální strany, což jim přineslo dvanáct poslaneckých míst. Díky těmto výsledkům se straně dostalo i větší prestiže v očích jugoslávského státu, který se již před volbami začal stávat vůči činnosti jejích místních organizací více tolerantnějším. Stejný počet mandátů přinesly také následující volby obecní, kde již 80 % voličů maďarské národnosti¹⁸ odevzdalo svůj hlas právě kandidátům za Maďarskou stranu. Úspěchem pro stranu byly i obecní volby v listopadu roku 1928, kdy získala 532 mandátů a maďarským politickým a kulturním požadavkům se v Bělehradě dostávalo stále většího sluchu. To však skončilo v roce 1929, kdy král Alexandr I. v rámci stabilizace monarchie vyhlásil královskou diktaturu.

2.4 Vyhlášení královské diktatury a jeho vliv na život vojvodinských Maďarů

Královo přání realizovat koncept integrálního *jugoslávství* bez neustálých, nacionalismy vyvolávaných sporů vedlo mimo jiné k zákazu jakéhokoliv organizování na nacionálním základě. Přestože mnozí z řad představitelů Maďarů žijících v Království Jugoslávie (jak se od tohoto roku stát nově jmenoval) králův koncept přijali¹⁹, postupem času se i oni začali od Alexandrovy politiky odklánět. Maďarská strana byla *de facto* ihned rozpuštěna²⁰ a pro vojvodinské Maďary tak skončilo krátké období, v němž byly vidiny zajištění kulturních a politických práv poměrně reálné. Bývalí straničtí představitelé tak začali vkládat své síly do

¹⁷ Tamtéž, str. 40.

¹⁸ Zbytek Maďarů tehdy hlasoval pro Nezávislou dělnickou stranu, jež byla pod přímým vlivem komunistů, a pro Mačkovu Chorvatskou selskou stranu.

¹⁹ Diktatura totiž neměla *a priori* antimensšinový charakter, zavedením unitarismu a centralismu se měla konečně vyřešit zejména otázka srbsko-chorvatská, více viz SAJTI, Enikő A.: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 63.

²⁰ „Představitelem“ vojvodinských Maďarů se v tomto období stal, režimu vždy loajální, Aladár Szántó, jenž byl jediným zástupcem maďarské menšiny ve vedení nově vytvořené Jugoslávské národní strany (JNS).

kulturních a uměleckých podniků, které byly taktéž neustále podrobovány zákazům a šikanováním ze strany státu.

2.4.1 Zasílání petic vojvodinských Maďarů do Společnosti národů

Nespokojenost maďarské menšiny s diktaturou se záhy projevila i na mezinárodní scéně: od listopadu roku 1929 do roku 1933 bylo přes Imre Prokopyho, někdejšího generálního sekretáře Maďarské strany, posláno Společnosti národů dvacet petic (sedmnáct bylo označeno za *receivable*, tj. přijatelné), v nichž se objevovaly stížnosti zejména na omezování maďarského školství a kulturních aktivit všeobecně, na propouštění úředníků apod.²¹ Všechny tyto petice se však setkaly s prakticky nulovou odezvou. Jugoslávská vláda byla o těchto petičních aktivitách pečlivě informována, stejně tak věděla, že jsou vřele podporovány maďarskou vládou, což vztahům mezi oběma zeměmi nepomáhalo. Do nastolení královské diktatury měla maďarská menšina právo zúčastňovat se konferencí pořádanými Společností národů, čehož v říjnu roku 1925 také využila a do Ženevy byl tehdy Maďarskou stranou vyslán Leo Deák, jeden z vysokých představitelů strany. Rokem 1929 také skončila možnost zúčastňovat se na menšinových kongresech, na nichž se do té doby mohli vojvodinští Maďaři setkávat s Maďary sedmihradskými či československými.

2.5 Školství

Maďarské školství na území Vojvodiny se ocitlo v nelehké situaci prakticky ihned po rozpadu uherského státu, vyhlášení královské diktatury tak na ni vlastně nemělo hlubšího dopadu. Vedle tíživé finanční situace a zcela rozdílných konceptů školské politiky bývalého uherského státu a Srbska, které bylo teď nutně potřeba sjednotit, zde byl problém v samotných osnovách: problémy přirozeně nevznikaly na hodinách matematiky, ale především na historii a náboženství. Právě na těchto hodinách byl maďarský výklad dějin často v rozporu s ideologií Království SHS a do maďarských škol byly vysílány speciální komise s cílem omezit projevy tzv. „*maďarského ducha*“, jak tento fenomén nazývaly příslušné vládní orgány, ve školství. Tak kupř. v roce 1920 byla inspekce nucena zasáhnout na katolické škole v Somboru, kde se ještě stále nevyučovalo o panovnících srbských,

²¹ SAJTI, Enikő A.: *Maďari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 83.

ale uherských.²² V srpnu toho roku byly dokonce uzavřeny všechny maďarské střední školy.²³ Na základních školách se maďarština používat mohla, ovšem pouze do čtvrté třídy. Mladí lidé maďarské národnosti, kteří toužili po vzdělání univerzitním, odcházeli za studiem nejčastěji do Budapešti, ale také kupř. do Záhřebu, odkud si v meziválečném období odnesla diplom až polovina maďarských studentů studujících na území Jugoslávie, a to zejména z fakulty teologické a právnické. O nežádanosti maďarského elementu na akademické půdě svědčí i ten fakt, že za celé meziválečné období neexistovala na jugoslávských vysokých školách ani jedna katedra maďarského jazyka.

2.6 Sbližování Maďarska a Jugoslávie ve 30. letech minulého století

Tyto restriktce politického i kulturního rázu se však časem zmírňují vlivem politického sbližování Jugoslávie a Maďarska od poloviny 30. let, kdy se tematika postavení maďarské menšiny v Jugoslávii objevovala *de facto* pravidelně na většině politických jednáních. Stejně tak přestala maďarská vláda podporovat výše zmíněné zasílání petic. Roku 1936 je založen Svaz maďarských kulturních sdružení (maď. *Magyar Művelődési Társaságok Szövetsége*) s cílem homogenizovat kulturní spolky vojvodinských Maďarů v jeden celek. Jako představitel maďarské menšiny se tehdy začal stále častěji objevovat Iván Nagy, jedna z hlavních tváří někdejší Maďarské strany, ale nadále významnému postavení v očích jugoslávského státu se těšil i Imre Várady, jenž byl dokonce jmenován senátorem.

Postupným připojováním Maďarska a Jugoslávie na stranu politiky Osy se tyto dva státy poprvé ve své historii ocitly na stejné straně, což se symbolicky mělo zpečetit tzv. *Dohodou o věčném přátelství* podepsanou dne 12. prosince 1940. Tento fakt měl pozitivní vliv i na postavení maďarské menšiny v Jugoslávii: dne 30. ledna 1941 byl uskutečněn „*dávný sen Maďarů v Jugoslávii*“²⁴, totiž založení Obecně-vzdělávacího sdružení jugoslávských Maďarů (maď. *A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség*, často ve zkratce *DMKSZ*, srb. *Opšteobrazovni savez Mađara u Jugoslaviji*). Tato organizace, jejímž předsedou se stal továrník z Nového Sadu Gyula Kramer, byla výsledkem kompromisu mezi jugoslávskou a maďarskou stranou, proto, v rámci zachování těchto zatímních dobrých vztahů, nikdy

²² SAJTI, Enikó A.: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 96.

²³ Později existovala pouze jediná maďarská střední škola, a to gymnázium v Subotici.

²⁴ SAJTI, Enikó: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 79.

nedostala ráz politické strany, ale byla výlučně organizací kulturní. Zanedlouho bylo v jejích řadách na 150 000 členů. Svoji činnost v rámci Jugoslávie nerozvíjela dlouho – dne 6. dubna 1941 začal útok vojsk Osy na Jugoslávii. Pět dní nato obsadila maďarská vojska Bačku a Baranju.²⁵ Banát se ocitl pod přímou správou Německa a pro multikulturní Vojvodinu tak začala další z nelehkých etap její historie.

2.7 Závěr

Z výše uvedených faktů tedy vyplývá, že myšlenka někdejšího maďarského prezidenta a intelektuála Árpáda Göncze, jenž tuto kapitolu otevřela, se pro Maďary žijící v Jugoslávii nesplnila, alespoň ne v období mezi dvěma světovými válkami. Neustálé restriktce politických, kulturních, ale také hospodářských organizací či omezování volného používání mateřštiny, to vše k většímu ztotožnění se vojvodinských Maďarů s královskou Jugoslávií nepřispívalo, což se razantně projevilo v období druhé světové války.

²⁵ Kolektiv autorů: Dějiny jihoslovanských zemí. NLN, Praha 1998, str. 442.

3 Literatura vojvodinských Maďarů mezi světovými válkami

„I kdyby bylo pozdě, i kdyby chabě, i kdyby pro nikoho: napiš to!”²⁶

János Arany

Existence národní menšiny ještě nemusí nutně znamenat, že tato minorita disponuje silným kulturním základem či specifickou literaturou, tedy faktory, díky nimž má mnohem větší naději na přežití (v kulturním i fyzickém slova smyslu). To byl případ maďarské menšiny ocitnuvší se roku 1918 na severovýchodě nově vzniklého Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Zpočátku zaskočená a nepřipravená vojvodinská elita si však dobře uvědomila, že bez pevného kulturního základu se bude maďarská menšina jen těžko bránit asimilačním tendencím ze strany státu. Rokem 1918 se tak začíná cesta ke vzniku fenoménu, jež je dnes obecně nazýván *vajdasági magyar irodalom* (maďarská vojvodinská literatura).

3.1 Maďarsky psaná literatura vznikající na území Vojvodiny do konce první světové války a významná kulturní centra

Maďarsky psaná literatura vznikající na území Vojvodiny se objevuje již mnoho staletí před dobou, o níž zde hovoříme: valnou většinu humanismem a dokonce i husitstvím ovlivněných pozůstatků středověké kultury však úspěšně stačila zničit osmanská vojska. Literatura vojvodinských Maďarů ovšem nikdy ani zdaleka nedosahovala takového významu, jakému se těšila (a stále těší) literární činnost Maďarů pocházejících např. ze Sedmihradska či přímo z centrálního, tedy dnešního Maďarska. Což je zajímavý fenomén ve chvíli, kdy bychom tento problém podrobili komparaci s prostředím srbským. Pro Srby má totiž jejich literatura pocházející z Vojvodiny význam přímo zásadní: doba dlouholeté osmanské nadvlády nad většinou území dnešního Srbska pochopitelně nijak nepřála rozvoji literární, ale ani kulturní či politické činnosti tohoto jihoslovanského národa. Na konci 17. století začínají rozsáhlé migrace, tzv. *seobe* srbského obyvatelstva a jeho elit z osmanského území do oblastí jižních Uher. A právě jihouherští Srbové se během 18., a zejména pak v průběhu 19. století stávají hlavními nositeli srbského pokroku v kulturní a vědecké oblasti. Právě zde

²⁶ MÁRAI, Sándor: Deníky – Svazek I. (1943 – 1967). Academia, Praha 2008, str. 346.

se, vlivem vyšší civilizační a kulturní úrovně tohoto regionu, formuje moderní srbská kultura a literatura, jíž by se tehdejší kulturní úroveň Srbů v srbském státě mohla jen těžko rovnat. Zatímco tedy pro srbskou kulturu mají jména jako Dositej Obradović, Đura Jakšić, Laza Kostić či Stevan Sremac, tj. literární osobnosti předminulého století neodmyslitelně spjaté s Vojvodinou, neopominutelný význam, maďarsky tvořící vojvodinští autoři, písaři v době předtrianonských Uher, upadli v tiché zapomnění.

V rámci Zalitavska byla pro maďarské vládnoucí elity jihouherská oblast regionem okrajovým až periferním, a to jak ve sféře kulturní, tak i hospodářské. Proto zde lidé, kteří měli ambice umělecky/literárně tvořit, obvykle nezůstávali a svému talentu dali průchod jinde, nejčastěji přirozeně v největších centrech kulturního života Uherska – v Budíně a Pešti. Zřejmě nejznámějšími příklady tohoto fenoménu mohou být Géza Csáth, Ferenc Herczeg či patrně nejslavnější maďarský autor pocházející z Vojvodiny Dezső Kosztolányi, rodák ze Szabadky (dnes srbská Subotica), kde byl jeho otec ředitelem tamějšího gymnázia. Jakkoliv se Kosztolányi ve své tvorbě často nechává inspirovat rodným krajem²⁷, s vojvodinskou literaturou ani jeho, ani ostatní jmenované autory, tradičně nespojujeme.

Přestože byly až do konce I. světové války oblasti jižních Uher kulturně velkou měrou závislé na Pešti, která na konci století procházela enormním hospodářským vzestupem, zhruba od poloviny 19. století se ve vojvodinské oblasti již začaly pozvolna formovat první větší a významnější duchovní centra tamního maďarsky hovořícího obyvatelstva. Byla to především již zmíněná Subotica, kde 14. června 1903 vzniká, později zásadní, deník *Bácsmegyei Napló (Deník Báčské župy)*. Druhým, pro tamní Maďary důležitým centrem se stal Sombor (maď. *Zombor*). Významu pro vojvodinské Maďary ovšem tato centra nabírají až s rozpadem historických Uher, finálně dokonaným Trianonskou smlouvou z roku 1920.

3.2 Vojvodina jako kulturní periferie bývalých Uher

Absence větších literárních tradic, silného intelektuálního dědictví, výraznějších kulturních center a odchody skutečně talentovaných spisovatelů a intelektuálů do Budapešti – to byly důvody, proč kulturní sféru vojvodinských Maďarů tento radikální zvrát zastihnul zcela nepřipravenou a upozorňoval tak na značně těžkou budoucnost. Mnozí z řad

²⁷ Častým prostředím, ve kterém se odehrávaly jeho romány, bylo fiktivní město Sárszeg, jemuž inspirací byla právě Subotica.

vojvodinské intelektuální vrstvy okamžitě pochopili závažnost situace, neboť se změnou hlavního města se mimo jiné znatelně zmenšila – nebo v mnoha případech úplně zanikla – finanční podpora z Budapešti, na niž byla v té době závislá nemalá řada kulturních a obchodních institucí. Stejně tak si uvědomovali, že vlivem napjatých vztahů Království SHS a Maďarska nebude vzhledem k nově zřízeným hranicím již tak snadné odebírat kupř. v Budapešti vycházející periodika a nově vyšlé tituly, díky kterým se do konce války mohla periferní Vojvodina seznamovat s novými uměleckými a kulturními proudy a názory. Museli tedy rychle začít budovat základy nového konceptu kultury (tedy i literatury), která by odpovídala změnivším se politickým podmínkám, uvědomující si to, že tak nevelká menšina nemůže bez kultury dlouho přežít. Zatímco v intelektuálních řadách vyvolávalo toto hledání nových literárních prostředků mnohdy ostré názorové spory, u řadového obyvatelstva se v této věci setkáváme s naprostou, vcelku vlastně pochopitelnou, pasivitou. Jak později píše literární historik Imre Bori: „[...] zatímco si spisovatelé rychle uvědomili pravý stav věci a snažili se mu přizpůsobit [...], literární publikum sotva vzalo na vědomí věci, jež se odehrály, chovajíc se tak jako před válkou, tedy stále očekávajíc přísun literárních děl z Budapešti”.²⁸ Proto dlouhá desetiletí nedošlo k úplnému ztotožnění se vojvodinského maďarského obyvatelstva s mnohými svými lokálními autory, i právě z těchto důvodů, tedy kvůli neschopnosti oprostít se od sentimentálních tužeb po dřívějším uherském státu. K této otázce, tedy vnímání nově se rodící maďarské vojvodinské literatury řadovými čtenáři, se podrobně dostanu v poslední části své práce.

3.3 Vznik tzv. vojvodinské literatury

To, co se v meziválečném období stalo s úrovní literatury vojvodinských Maďarů, lze právem považovat za malý zázrak. Během několika let dokázal nevelký okruh tamních intelektuálů, závislých prakticky pouze na svých silách a schopnostech, vybudovat *de facto* z ničeho základy skutečné *vajdasági magyar irodalom* (dále jen *vojvodinská literatura*), která pak zejména v letech po II. světové válce dosáhla natolik vysoké kvality, že často dokonce převyšovala literaturu Maďarů žijících v Československu či literaturu sedmihradskou.

²⁸ BORI, Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 97.

Začátkem 30. let zde již vycházelo dvacet devět maďarsky psaných periodik, z toho pět deníků, jedenáct týdeníků a třináct publikací a časopisů vycházejících nepravidelně.²⁹

3.3.1 Kornél Szenteleky

Největší zásluhy na tomto díle jsou tradičně přisuzovány zejména dvěma osobnostem. Tím prvním je Kornél Szenteleky (1893 – 1933), rodák z Pětikostelí, jenž se po středoškolských studiích v Somboru a následně vysokoškolských v Budapešti stává lékařem. Toto povolání vykonává až do své předčasné smrti ve vojvodinském městě Szivác (srbsky Sivac). Nejvýznamnější částí Szentelekyho díla jsou zejména jeho eseje a teoretické úvahy. Jako příklad lze uvést jeho rozsáhlou analýzu uměleckého díla vojvodinského malíře Józsefa Pechána s názvem *Törekvések és irányok a modern művészetben* (Tendence a směry v moderním umění), které je dodnes emblematickým svědectvím Szentelekyho obrovského intelektuálního rozsahu a všestrannosti. Kromě teoretických statí je také autorem dvou románů, z nichž důležitější je s názvem *Isola Bella* z roku 1931. Lyrické, impresionisticky laděné dílo odehrávající se na jednom z italských ostrovů v době narůstajícího fašizmu, díky svému autobiografickému rázu umožňuje čtenáři vhled do autorova místy i velmi intimního života a beletristickou formou ho seznamuje se Szentelekyho filozofií. V jeho o šest let mladší básnické sbírce *Úgy fáj az élet* (Tak bolí život) lze zase díky jakési „adyovské“ rozpolcenosti vidět silný literární vliv, jaký měl na Szentelekyho tento přední maďarský básník³⁰. Szentelekyho potřeby hledání nové koncepce identity budou konkrétněji rozvedeny v poslední části práce.

3.3.2 Zoltán Csuka

Druhou zásadní osobností je Zoltán Csuka (1901 – 1984). Po maturitě v Pécsi, kde začíná psát své první literární pokusy, se roku 1921 vrací zpět do rodné Vojvodiny, nyní již jugoslávské, kde nejprve pracuje v dřevařském průmyslu, později pak v továrně na konzervy. Zatímco Szenteleky byl z větší části teoretikem a vědcem, Csuka byl naopak neúnavnou

²⁹ SAJTI, Enikő A.: *Maďari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010, str. 99 – 100.

³⁰ Endre Ady (1877 – 1919) je považován za jednoho z nejvýznamnějších maďarských básníků. Svojí symbolistickou milostnou či náboženskou poetikou velkou měrou přispěl k modernizaci maďarské literatury. Jeho sbírka *Új versek* (Nové verše) je považována za začátek maďarské literární moderny.

hybnou silou maďarské vojvodinské literatury a nadšeným organizátorem kulturního života, osobnost, v němž se, dle slov Mihálye Czineho, „*třepotaly tři duše: básníka, překladatele a organizátora literárního života*“. Ve vlastních dílech se od počátečního vitalisticky optimistického expresionismu doplňovaného ještě hlubokým soucitem se sociálně slabými³¹ od tohoto optimismu postupně vzdaluje, stává se zahořklejším a více elegickým. V roce 1933 opouští jugoslávské království a emigruje zpět do Maďarska, čímž ovšem jeho obrovský přínos vojvodinské literatuře zdaleka nekončí³².

3.4 Nejvýznamnější periodika a jejich význam pro maďarskou vojvodinskou literaturu

„*Během dvou desetiletí mezi dvěma světovými válkami žila literatura vojvodinských Maďarů především v novinových sloupcích.*“³³ Časopisy, noviny a další druhy různých periodik byly skutečně alfou i omegou literatury tohoto období, každý z nich měl své stálé přispěvatele a tím přirozeně i svůj specifický charakter. Vedle periodik založených ještě v době předválečné (*Bácsmegyei Napló*) začala vznikat celá řada nových: levicově, až komunisticky zaměřený *Szervezett Munkás* (Organizovaný dělník), *Fáklya* (Pochodeň) Jánose Somfaiho, *Út* (Cesta), *Vajdasági Írás* (Vojvodinské listy), *Tükör* (Zrcadlo), ve 30. letech pak levicově orientovaný *Híd* (Most) a jiné. Politické i umělecky ideové koncepce těchto periodik se často výrazným způsobem lišily, i přesto, že mnozí z levicově zaměřených autorů neměli problém publikovat své články v periodikách rázu spíše měšťanského a naopak.

³¹ Sbírký jako kupř. *Utak* (Cesty), *Megyünk* (Jdeme), obě z roku 1922, a *Fundamentum* (Fundament) vydaná v roce 1924.

³² Zoltán Csuka patřil, především v období po II. světové válce, mezi nejpřednější překladatele jugoslávské literatury do maďarštiny. Mezi více než stovkou jeho překladů můžeme nalézt slavný Horský věnec (v origin. *Gorski vijenac*) P. P. Njegoše, skoro celé dílo nositele Nobelovy ceny Iva Andriće či přebásněnou lyriku Miroslava Krleži. Díky tomu, že kromě srbochorvatštiny Csuka dobře ovládal i makedonštinu a slovinštinu, představil v antologii s názvem *Csillagpor. Jugoszláv lírai antológia* (Hvězdný prach. Jugoslávská lyrická antologie), z roku 1971, maďarskému publiku nejvýznamnější básnické osobnosti 20. století, a to všech národů Jugoslávie.

³³ BORI, Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 96.

3.4.1 Autoři okolo listu *Bácsmegyi Napló*

Velmi významnou úlohu měl ve vojvodinské maďarské literatuře a kultuře po dlouhá léta již několikrát zmíněný list *Bácsmegyi Napló*, od roku 1929 pouze *Napló*. Ten kolem sebe sdružoval zejména spisovatele a novináře liberálního, „urbánního“ křídla, ovšem – jak ještě uvidíme – lze v jeho řadách najít i literáty radikálně levicových pozic. Typickým (a vlastně i logickým) jevem tohoto *urbánně, měšťansky* zaměřeného směru je větší preferování prózy před poezií. Poezie je zde zastoupena snad pouze dvěma významnějšími jmény. Tím prvním je sentimentální, stále se do dětství vracející József Debreczeni, jenž pak později po trpkých zkušenostech z II. světové války tento sentimentalismus z velké části opouští a přechází také na tvorbu prozaickou. Tím druhým je silně mystický a smysl života hledající básník János Berényi, jenž se ve své patrně nejvýznamnější sbírce *Bőjti versek* (Postní básně) snaží odpovědět na otázky týkající se právě samotného bytí.

Tvorbu prozaickou zde zastupují dvě významná jména. Jedním z nejlepších publicistů této doby – Károly Szirmai tuto osobnost dokonce pasuje na „nejlepšího žurnalistu mezi jugoslávskými maďarskými novináři“³⁴. Je zde řeč o Károlyovi Havasovi. K literární kariéře měl nakročeno již od dětství, neboť se mu dostávalo značné podpory od jeho otce, Antala Havase, který byl rovněž novinářem a na svém kontě má i pár básnických sbírek. Svoji profesní kariéru začal mladý Károly Havas v Budapešti, kde se díky své dokonalé němčině uplatnil nejprve v německy psaných periodikách (kupř. v *Pester Lloyd*), roku 1920 se pak vrací do rodné Subotice. Za zmínku bezpochyby stojí jeho fantastický román *Idők mélyén* (V hlubinách času), v němž se skupina sportovců ztratí v hlubokém lese a dostanou se až do pravěku. Tam pak zjišťují, že tehdejší svět byl mnohem lepší a nezkaženější, jako byla doba jejich, tedy 30. léta. Dalším románem s názvem *Öreg ház a csirkepiacon* (Starý dům na drůbežím trhu) aplikuje, v západní Evropě tehdy populární, neorealismus na osudy obyvatel jednoho subotičského domu. Druhým prozaikem spojeným s listem *Napló* je Artúr Munk. Tento lékař, spadající do nejstarší autorské generace tohoto periodika, díky svému zaměstnání velmi dobře rozuměl světu obyčejných lidí. Precizně, promyšleně a také anekdoticky dokázal předat svému čtenářstvu, u něhož se jeho díla těšila značné oblibě, často velmi pohnuté osudy svých hrdinů. Svůj zřejmě nejlepší román, *Hinterland* z roku 1933,

³⁴ SZIRMAI, Károly: Havas Károly [online]. 27. 04. 2014. Dostupné z:

http://adattar.vmmi.org/cikkek/6620/hid_1956_03_14_toman.pdf

zasadil do prostředí světové války, v níž granát připraví o tvář jednoho maďarského poručíka. Realisticky, až naturalisticky, přitom ale s velkou měrou empatie zde Munk vykreslil atmosféru všudypřítomné smrti a postupujícího rozkladu do té doby platných morálních zásad.³⁵

Okruh spisovatelů kolem Napló svou univerzální literární orientací a tendencemi širšího uměleckého záběru popírá estetiku onoho zde již zmíněného *couleur locale*.

3.4.2 Autoři okolo levicového listu *Szervezett Munkás*

Svěží vítr a velice pozitivní vliv (co se týče přínosu nových moderních proudů) přinesli do nově se rodící vojvodinské literatury radikálně levicoví revolucionáři, kteří uprchli do Království SHS po porážce Maďarské republiky rad a následném konci tzv. Baraňské republiky. Přestože většinu z nich pochopitelně netvořili literáti, přesto se díky několika osobnostem této tzv. „*pětikostelské invaze, transfúze krve*“, jak tuto vlnu později nazval Mihály Majtényi, maďarská literatura v Jugoslávii značně obohatila. Většina těchto, obvykle velice mladých autorů se sdružila okolo radikálně levicového listu *Szervezett Munkás* (Organizovaný dělník), založeném na počátku ledna 1923 v Bělehradě, jenž byl primárně zaměřen politicky, nikoliv literárně. Jednou z hlavních osobností tohoto kruhu byl Sándor Haraszti. Spíše než básníkem byl Haraszti zejména pronikavě trefným a odvážným kritikem – literatury, ale také aktuální politické situace, a to z radikálně levicových pozic. Neomezoval se pouze na spolupráci se *Szervezett Munkás*, byl také jedním z redaktorů *Napló*, podílel se na vzniku několika významných antologií, o nichž zde ještě bude řeč. Kvůli nastolení královské diktatury v Jugoslávii v roce 1929, kdy se razantně zostřily tresty za vyvíjení komunistické činnosti, je Haraszti nucen ze země odejít.³⁶

³⁵ Pravděpodobně nejzajímavější moment ze života Artúra Munka pochází z roku 1912, kdy sloužil jako lékař na lodi Carpathia a podílel se tak na záchraně pasažérů potápějícího se Titanicu – tuto událost barvitě popsal ve svém životopisu s názvem *Köszönöm addig is...*

³⁶ Obraz jeho dalších životních osudů je dost typický pro celou řadu dalších levicových intelektuálů působících v zemích střední a východní Evropy: v meziválečném období byl Haraszti za svoji politickou činnost opakovaně ve vězení, aby se po II. světové válce stal významným veřejným činitelem. V roce 1950 je však zatčen, ve vykonstruovaném procesu odsouzen k trestu smrti, který je mu později zmírněn na doživotí. O čtyři roky později je rehabilitován a jako blízký spolupracovník Imre Nagye se významným způsobem podílí na reformní činnosti. Porážkou revoluce v listopadu 1956 se na

Dalším autorem, který musel z politických důvodů roku 1929 opustit Jugoslávii, byl expresionismem ovlivněný Lajos Fekete, dlouholetý redaktor periodika *Délbácska* (Jižní Bácska)³⁷, jenž je typický svojí neustálou podrážděností a neklidem ze stavu poválečného světa. Za své dílo, z něhož je třeba vzpomenout alespoň básnickou sbírku *Szent grimasz* (Svatá grimasa) plnou mysticko-vizionářských a apokalyptických vizí, obdržel roku 1930 prestižní Baumgartenovu cenu³⁸. Druhým významným expresionistickým básníkem tohoto období je István Tamás, který přichází do Vojvodiny v pouhých šestnácti letech a na začátku se žíví jako poslíček v *Bácsmegyei Napló*. Díky těmto novinám se dostal na studijní cestu do Paříže, která ho inspirovala k napsání svého prvního významného díla s názvem *Öt világrész a Szajna partján* (Pět světadílů na břehu Seiny), k čemuž mu napsal předmluvu samotný Dezső Kosztolányi. Před nuceným odchodem z Jugoslávie vydává roku 1925 svou jedinou básnickou sbírku *Fekete majális* (Černá veselice), která je, jak již sám název napovídá, laděna silně pesimisticky a bez pozitivních vhladů do budoucna. Roku 1929 odchází nejprve do Budapešti a poté do Spojených států.

S listem *Szervezett Munkás* je neodmyslitelně spjato jméno jeho snad nejaktivnějšího přispěvatele, Pála Somogyiho, kaposvárského rodáka, jenž se ve Vojvodině ocitnul ze stejných důvodů jako výše jmenovaní. Nejčastějšími tématy tohoto aktivního odboráře a přesvědčeného komunisty byly osudy dělníků a celkově neúnosná bída proletářů. Za zmínku stojí jeho básnická sbírka *Átok-áldott Tűz* (Prokletě požehnaný oheň). Je podoben Attilu Józsefovi³⁹ – ne pouze tematickým zaměřením, ale také celkově vysokou kvalitou své poezie,

dlouhá léta vytrácí z veřejného života. Na sklonku života se ještě stihne zapojit do liberálního proudu disidentského hnutí, když se na začátku 80. let stává jedním z redaktorů periodika samizdatového charakteru s názvem *Beszélő*.

³⁷ Více viz HORNYIK Miklós: *A Délbácska története*, *A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete*, 1985.

³⁸ V originále *Baumgarten-díj*. Jednalo se o prestižní cenu udělovanou od roku 1929 do roku 1949 nejlepšímu maďarským autorům. Jméno dostala po svém zakladateli Ferenci Ferdinandu Baumgartenovi.

³⁹ Attila József (1905 – 1937), je významným představitelem maďarské proletářské poezie. Prožil velmi chudé dětství, což mělo zásadní vliv na jeho poezii. Pro svou revoluční báseň *Tiszta szívvel* (S čistým srdcem) byl vyloučen ze studií, poté odjel do Rakouska a Francie, kde se blíže seznámil s učením Karla Marxe, jehož myšlenkami byl József ovlivněn až do své tragické smrti. Mezi jeho neslavnější sbírky patří kupř. prvotina *A szépség koldusa* (Žebrák krásy), dále *Nincsen apám se anyám*

i když estetických kvalit Józsefa nedosahuje. Estetická úroveň Somogyiho poetiky se ke konci 20. let ještě zvyšuje: příklonem k expresionismu se dřívější, revolučním duchem prostoupené básně stávají uhlazenějšími a volnějšími.

Posledním zde zmíněným představitelem vojvodinské meziválečné avantgardy je estetik a dramatik Árpád Löbl, jenž si v rámci naplnění starého latinského rčení *nomen omen* zvolil příznačný pseudonym – Láng, což v maďarštině znamená *plamen*. Tomuto pseudonymu byl věrný i později ve 30. letech, s tím rozdílem, že si změnil celé své jméno a uváděl ho v srbštině – Žarko Plamenac. Začal jako básník, v posledním roce války mu vyšla sbírka *Lány és béke* (Dívka a mír), kde jeho pozdější ovlivnění socialistickými idejemi ještě není zdaleka tak patrné. Zhruba od poloviny 20. let se z autora, do té doby ne příliš angažovaného, stává básník zejména politického ražení a z původní, expresionismem a dadaismem ovlivněné tvorby obrací pozornost na pragmatičtější témata, jako je třídní boj nebo menšinová problematika. Jeho eseje a studie se tak čím dál více přibližují politické agitaci, čímž se vzdalují skutečné literární tvorbě.⁴⁰

3.4.3 Autoři okolo časopisu *Kalangya*

Jedním z největších literárních počinů intelektuálské elity vojvodinských Maďarů bylo založení časopisu *Kalangya* (Snop), na jehož vzniku měli bezesporu největší podíl Zoltán Csuka a Kornél Szenteleky. Spojí-li své síly dvě tak obrovské a tvůrčí osobnosti, nemůže z takového spojení nevzniknout opravdová kvalita. K těmto dvěma hybným silám maďarské vojvodinské kultury se ještě přidal teprve dvaadvacetiletý básník Boldizsár Bencz. Idea časopisu, jenž by dával příležitost všem autorům bez ohledu na politický názor či národní příslušnost, se v hlavách těchto dvou mužů vynořila již dříve. Ovšem především vlivem zlé finanční situace se periodikum tohoto typu mohlo poprvé na pultech objevit až první květnový den roku 1932 jako nástupce zaniklých *Vajdasági Írás*, s tím, že bude – Csukovými slovy řečeno – *ještě něčím více* než tyto skončivší noviny. *Kalangya* byla vydávána v Novém Sadu. Jejím primárním cílem bylo, symbolicky řečeno, postavení mostu mezi maďarskou

(Bez matky a otce jsem) či *Nagyon fáj* (Velmi to bolí). Nejčastějšími tématy stále pochybujícího Józsefa jsou niterné pocity nicoty a prázdna, hledání vnějších zákonů světa a láska.

⁴⁰ Více o Lángovi viz studie BORI, Imre. LÖBL ÁRPÁD — LÁNG ÁRPÁD — ŽARKO PLAMENAC — LŐRINC PÉTER (Adalékok egy pályaszakasz történetéhez).

a srbskou (chceme-li jihoslovanskou) společností: „*Dále se Kalangya zavázala k tomu, že bude v uměleckém provedení představovat jugoslávskou literaturu vynikající hodnoty, jak tomu bylo i u Vajdasági Írás. My nejlépe víme, jak důležité je poznání jeden druhého, vždyť každé nedorozumění a konflikt je zapříčiněn neznalostí či zlou znalostí jeden druhého. Jedním z nejušlechtilějších úkolů našeho života je budování mostů mezi dvěma kulturami.*”⁴¹

Dále šlo autorům o postavení mostu mezi často nesmiřitelnými tábory levice a pravice, ale snažili se také o větší seznamování veřejnosti s mladou, v té době ještě neznámou generací autorů.⁴² Díky všem těmto aspektům byla *Kalangya* periodikem, jež bylo skutečně nezávislým a otevřeným všem proudům. „*Gyűjtsd a termést kalangyába!*” (Seber úrodu do snopu!) se stalo hlavním mottem tohoto společenství autorů symbolizující obrovský elán a nadšení zakladatelů.

Do tohoto periodika psala řada autorů, kteří již v této práci byli zmíněni (kupř. József Debreczeni, János Berényi či Artúr Munk), představení zde proto budou pouze ti, jejichž jméno zde zatím nepadlo. Literární začátky somborského rodáka Jánose Hercega jsou spojeny s tvorbou novelistickou. Publikum zaujala hned jeho první sbírka složená z osmi novel s názvem *Viharban* (V bouři), jež měla velmi pozitivní ohlasy také v řadách autorových kolegů – např. László Németh⁴³ definoval celkový dojem z této sbírky, podle níž je lidský život prostoupen námi nepochopitelnými silami, doslova jako „*biologickou věrohodnost*”⁴⁴. Prostředí Hercegových děl tohoto období je neodmyslitelně spjata s jeho rodným krajem, Herceg píše ve jménu tzv. *lokálního koloritu*: věří na vojvodinskou mentalitu, na specifické vojvodinské pojmání světa. Za svůj dlouhý život (zemřel v roce 1995 v osmdesáti pěti letech)

⁴¹ V origin.: „*A Kalangya kötelességének tartja továbbá, hogy művészi átültetésében bemutassa a jugoszláv irodalom kiváló értékeit, mint ahogy a Vajdasági Írás is tette. Mi tudjuk legjobban, hogy milyen fontos egymás megismerése, hiszen minden félreértés és ellentét okozója egymás nem ismerése vagy félreismerése. A két kultúra közötti hídverés életünk egyik legnemesebb feladata...*” In: *Kalangya*, 1. vydání (01. 05. 1932), str. 3–4.

⁴² Svá první díla zde publikovali kupř. Miroslav Krleža či László Németh, tehdy mladí, teprve začínající spisovatelé.

⁴³ László Németh (1901 – 1975) byl maďarský spisovatel, esejista, dramatik, překladatel z angličtiny, ruštiny a také češtiny. Tento vystudovaný dentista se v polovině 20. let dostal do modernistického časopisu *Nyugat*, přispíval i do dalších významných periodik. Mezi pravicovými a levicovými proudy v literatuře i politice byl životní humanista Németh zastáncem tzv. třetí cesty (maď. *harmadik út*). Jeho nejvýznamnější díly jsou romány *Gyász* (Smutek), *Bűn* (Hřích) či *Iszony* (Hrůza).

⁴⁴ BORI, Imre: *Književnost jugoslovenskih Mađara*. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 154.

stihnul napsat celkem sedm románů, z nichž patrně nejznámějším je jeho první, *Tó mellett város* (Město vedle jezera), v němž motiv milostného trojúhelníku odehrávajícího se na malém městě dokresluje zvláštní snovou realitou a melancholickou lyričností.

Pojem *lokálního koloritu* je také neodmyslitelně spjat s autorkou Erzsébet Börcsök. Právě tato učitelka maďarštiny z banátského města Vršac (maďarsky *Versec*) se stala ve 30. letech jednou z nejvýraznějších představitelů onoho hledání specifického vojvodinského (konkrétněji banátského) naturelu v literatuře – často se u ní vyskytující pojem „*bánátiság*” (banátství) není pouze jakýsi literární výtvor, ale životní filosofie hrdinů, jejich neoddělitelný osud, ba až determinující, doživotní prokletí způsobené právě rodným krajem. Ve svých knihách⁴⁵ se však tematicky neomezuje pouze na vzájemné soužití Srbů s Maďary a opis specifického kulturního klimatu banátské oblasti, ale ve své novele *Eszter* (Ester) se kupř. dotýká i ženské otázky a vůbec postavení ženy v meziválečné Jugoslávii.

Tvorba prozaika a redaktora několika vojvodinských novin Mihálye Majtényiho spadá zejména do období po konci II. světové války. Z jeho meziválečného, expresionismem ovlivněného díla nelze nevzpomenout sbírku povídek *Kokain* a román *Mocsár* (Močál) pojednávající o náhodném setkání ruského emigranta s německým průmyslníkem v Berlíně, na čemž chce autor vyzdvihnout důležitost náhody v životě člověka.

Zajímavá a neopominutelná postava *Kalangyi* je kosmopolita Ernő Kazmér, Maďar nikoliv vojvodinský, ale československý. Své články posílal do *Kalangyi* skoro vždy z chorvatského prostředí, neboť častěji než ve Vojvodině pobýval v Dubrovniku či Záhřebu. Jeho znamenité kritiky a eseje se nesoustředily pouze na vojvodinskou a jihoslovenskou literaturu, do jeho širokého záběru patřila také literatura západoevropská, zejména pak germánských národů: platil za velkého odborníka na kupř. německou, ale také norskou a švédskou literaturu, jíž tak zprostředkoval maďarskému čtenáři.

Za nejpłodnějšího romanopisce maďarské literatury v Jugoslávii v meziválečném období platí Imre Radó.⁴⁶ Svým důrazem na detail a přísně lineární kompozicí svých děl ukazující zhoubný vliv peněz na osobní štěstí člověka je Radó tematicky velmi podoben Dreiserově *Americké tragédii*. Honba za penězi a závislosti na nich je tedy hlavním motivem a nosným sloupem valné většiny jeho knih. Zmíňme zde kupř. román *Az akarat szárnyán* (Na křídlech vůle) či *Mélypont alatt* (Pode dnem).

⁴⁵ Zmíňme kupř. její nejslavnější román *A végtelen fal* (Nekonečná zeď) z roku 1933.

⁴⁶ BORI, Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 147.

3.4.4 Fenomén Ervín Sinkó

Dříve než přikročím k poslednímu důležitému periodiku, jež zde bude uvedeno, je třeba se krátce zmínit o jedné z bezesporu nejzajímavějších postav maďarské literatury vznikající v Jugoslávii – o Ervinu Sinkóovi. Protože však jeho dílo spadá mnohem větší mírou do období po II. světové válce, omezím se to nejdůležitější. Tento rodák z města Apatin po porážce Maďarské republiky rad emigroval do Vídně, kde vydával časopis *Testvér* (Bratr), poté zakotvil na šest let v Jugoslávii. Po II. světové válce žil v Záhřebu. Již v roce 1916 byl jako osmnáctiletý poslán na frontu, kde se seznámil s avantgardním kruhem kolem Lajose Kassáka⁴⁷. Sinkóovy názory se již tehdy začínaly radikalizovat (směrem doleva), což se projevilo hned po skončení války, kdy dokonce působil jako revoluční komisař pro město Kecskemét. Není však možné zařadit Sinkóa mezi komunisty, neboť jeho dílo je dobrým příkladem jeho celoživotního, permanentně přítomného dilematu, zdali je vůbec tato ideologie rozumná a etická. Stále se totiž pohyboval – a právě po II. světové válce je to patrné nejvíce – mezi ideologií komunistickou a křesťanskou vírou. Jakkoliv se to může zdát paradoxní, Sinkó uměl tato dvě, na první pohled protichůdná a kontrastní učení, umně spojovat ve svou jedinečnou, specifickou filozofii. Ervin Sinkó, jenž proslul zejména svými romány *Optimisták* (Optimisté), zabývající se revolučním hnutím, a autobiografickým *Egy regény regénye* (Román jednoho románu), se na literární scéně poprvé objevil již za I. světové války, kdy mu vyšla sbírka *Éjszakák és hajnalok* (Noci a úsvity). Ve sbírce lze nalézt jak optimistické tóny a básně vyzařující duševní klid a lásku, tak také verše hořce smutné a po vzoru Endre Adyho, jímž byl Sinkó na počátku silně ovlivněn, i básně pateticky aktivistické.

3.4.5 Autoři okolo listu *Híd*

Jednou ze změn, jež s sebou I. světová válka přinesla, byl i poměrně razantní příklon – nejen literatury – k levicovějšímu myšlení. Pádem starých, cenzurou nasáklých mocností a systémů se otevřeli lidem dosud nepoznané myšlenkové proudy, došlo k osvobozování

⁴⁷ Lajos Kassák (1887 – 1967) se narodil v Nových Zámčích, a přestože byl vyučen zámečnickem, stal se brzy vůdčí osobností maďarské avantgardy. Znaky jeho původního povolání jsou však v Kassákově poezii jasně patrné – estetická kvalita díla je u něj nejvíce dána prožitkem fyzické práce.

ducha, jaké zažila evropská veřejnost naposledy v době osvícenství. To zcela jistě platí také o národech skončivšího Rakousko-Uherska. Ovšem zatímco kupř. v masarykovském ČSR nepocítovaly obvykle levicové subjekty ze strany státu silnější omezování v projevech svých názorů, režim meziválečné Jugoslávie byl oproti tomu postupem let stále více restriktivnějším vůči jakýmkoliv náznakům levicového smýšlení a uplatňování idejí socialismu, a to jak v oblasti politické, tak také i na všeobecné, kulturně-společenské úrovni. První větší poválečnou možností, díky níž se mohli vojvodinští Maďaři seznámit ve svém jazyce s myšlenkami socialismu, byl příchod oné již výše zmíněné *pětikostelské invaze*⁴⁸, tedy skupiny mladých revolucionářů prchajících z Maďarska do Království SHS na počátku 20. let. Té se však nepodařilo vytvořit zde skutečně pevný základ levicového literárního proudu, jenž by měl svojí kvalitou přesah i do budoucna – až na pár výjimek typu Pála Somogyiho zde totiž nenajdeme literáty skutečně vysoké kvality. Té dosáhl až časopis založený v roce 1934 s názvem *Híd* (Most). Ve svých nelehkých začátcích se toto periodikum nemohlo měřit s žádným z ostatních časopisů, jimž nechyběla pevná materiální základna a dobrá organizace. *Híd* vzniknul jako sdružení mladých, levicově orientovaných autorů, jako doslova „*sociální a literární časopis mladých jugoslávských Maďarů*“. Cílem *Hídu*, jak už sám název napovídá, bylo, vlastně podobně jako u *Kalangyi*, vytvoření symbolického mostu mezi Maďary a jihoslovanskými národy, s čímž přirozeně úzce souviselo i odproštění se od jakýchkoliv nacionálních nánosů, snaha, aby se „*kulturní vztahy obou národů staly ještě těsnějšími*“⁴⁹. *Híd* chtěl, po vzoru tzv. „*falukutatók*“⁵⁰, beletristickou a publicistickou formou upozorňovat na daleko tíživější problémy, než byly ty národnostní, totiž na problémy sociální. Svým čtenářům přinášel často reportáže až sociografického charakteru, v nichž autoři prezentovali autentické, často velmi syrové příběhy konkrétních lidí s jejich trpkými životními zkušenostmi, ať už se jednalo o neutěšenou situaci na chudém vojvodinském

⁴⁸ V maďarštině je tradičně označována jako *pécsi emigráció*, v srbštině pak *pečujska najezda*.

⁴⁹ V origin.: „*hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbá váljanak*“.

⁵⁰ Doslova *badatelé vesnice*. Autoři zabývající se životem na venkově. Nejedná se zde však o typ selankovité, idealizující literatury, tito spisovatelé totiž odhalili čtenáři skutečný svět maďarského rolníka plný dřiny, zaostalosti a nevzdělanosti. Svým pečlivým vědeckým přístupem, tedy sběrem etnografických, historických či sociografických materiálů spojili estetické literární požadavky s etickými: věřili, že tímto kritickým přístupem pomohou problémy maďarského venkova řešit. Nejznámějšími osobnostmi tohoto směru jsou kupř. Gyula Illyés, Péter Veres, László Németh či József Erdélyi.

venkově či o příběhy dělníků, kteří ztratili práci, a to bez ohledu na jejich národnost – v *Hídu* se dostalo sluchu pohnutým osudům lidí nezávisle na jejich mateřštině. *Hídem* se proto počíná úzká spolupráce maďarských a jugoslávských socialistů. Z těchto všech zde uvedených důvodů nemůže proto překvapit, že se v průběhu 30. let stává *Híd* čím dál více svázán s tajným komunistickým hnutím. V roce 1938 sepisuje zřejmě Pál Pap⁵¹ nový, naléhavější program *Hídu* s názvem *Ár ellen* (Proti proudu), jimž se *Híd* stává jakýmsi nepsaným orgánem jugoslávského komunistického hnutí pro maďarskou menšinu. Časopis byl po dobu svého fungování několikrát zakázán cenzurou a v roce 1941, kdy je Vojvodina anektována horthyovským Maďarskem, je na celé čtyři roky zrušen. Za II. světové války bylo mnoho publicistů z tohoto periodika uvězněno či zabito. V roce 1945 byla činnost *Hídu* obnovena a se stejným jménem funguje ve Vojvodině dodnes, dnes má už však pouze literární a kulturní charakter.

„Živí umřeli již dávno, teď životem jen mrtví žijí...” – autorem tohoto verše je László Gál, jeden z nejvýznamnějších představitelů okruhu *Hídu* meziválečného období. Tento rodák ze vsi Kovilj začal po ukončení střední školy v Budapešti poznávat evropské metropole – po pobytech ve Vídni a následně v Římě zakotvuje v roce 1921 natrvalo v Jugoslávii. Jeho raná poezie, ovlivněna poetikou Adyho, mistrně reflektuje aktuální politickou situaci ve světě. Ve svých básních se tak dotýká nástupu diktatur v Německu a Itálii, konfliktu mezi Angličany a Iry v Severním Irsku, ale také třeba stále sílící rasové nesnášenlivosti, nejen v Evropě, ale také kupř. za Atlantikem. Byl ostrým a sarkastickým odsuzovatelem světa přeplněného sociálními a politickými křivdami, nebyly to však reflexe z dogmatických, ale čistě z lidských, básnických pozic. Tento trpitelský postoj pak opouští v polovině 40. let, kdy se díky porážce Hitlera dostávají do Gálovy poezie radostnější, svižnější rytmy, je z ní cítit až extatické nadšení pro znovuvybudování (tentokrát spravedlivějšího) světa. V roce 1934 stál u zrodu ve své době populárního nedělního listu *Grimasz*, jež byl proslulý svou ostrou satirou.

Ze silně politicky angažovaných pozic psal druhý neopominutelný představitel *Hídu*, expresionista István Laták. Začal psát pro *Szervezett Munkás*, ale nebránil se ani spolupráci s *Napló* či *Reggeli Ujság*. Tento autor velmi ostrými barvami vykresluje ve svých sbírkách

⁵¹ Pál Pap (srbsky Pavle Pap Šilja), byl studentem medicíny, jenž se v devatenácti letech stal členem Komunistické strany Jugoslávie (KPJ) a po celá 30. léta zaujímal významné místo ve vojvodinském komunistickém hnutí. Za II. světové války se připojil k partyzánům. V srpnu roku 1941 byl zabit italskými fašisty.

neutěšenou bídu dělníků – kupř. ve své sbírce *Düh* (Zlost), kde pomocí statických obrazů, objektivně představuje těžký život dělnické třídy městské části Subotice Jasibara.

3.5 Významné antologie

Na závěr této literární kapitoly je zapotřebí se ještě zmínit o některých významnějších antologiích, jež v tomto období vznikly. Almanach, který jako jediná ročenka vojvodinských Maďarů meziválečného období uveřejnil díla všech autorů bez ohledu na jejich politický názor či umělecký směr⁵², byl *A vajdasági magyar írók almanachja I.* (Almanach maďarských vojvodinských spisovatelů I.) z roku 1923. Tato vůbec první antologie tohoto typu měla za cíl demonstrovat, že vojvodinská literatura skutečně existuje, jak se ostatně psalo i v jejím úvodu. Byly zde zastoupeny jak novely, tak také básně či ukázky románů. Další významnou antologií byl sborník *Kéve* (Svazek) z roku 1928, který se snažil o spojení dvou tak odlišných politických a literárních pohledů, jaké reprezentovaly listy *Napló* a levicový *Szervezett Munkás*. Byly zde uveřejněny ukázky celkem čtrnácti autorů, mezi nimi kupř. Lajose Feketeho, Pála Somogyiho, Kornéla Szentelekyho či Sándora Harasztiho. V roce 1928 sestavil Szenteleky antologii *Bazsalikom* (Bazalka), jejímž primárním cílem bylo seznámení maďarského čtenářstva s moderní srbskou básnickou tvorbou. Tato antologie je jedním z prvních větších náznaků počínající literární spolupráce jihoslovanských a maďarských autorů, která ještě zesílí po II. světové válce.

Almanachy byly vydávány i běžnými periodiky, kupř. *Napló* vydává v roce 1929 vánoční almanach, *Reggeli Újság* pak *A Mi Irodalmunk Almanachja* (Almanach naší literatury).

⁵² BORI, Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 126.

4 Utváření národní identity vojvodinských Maďarů

„Důkaz, že menšiny existují, ještě nemusí zároveň znamenat, že mají i svoji kulturu a svoji literaturu.“

János Bányai

Podle sčítání lidu z roku 1910 žilo na území Uherského království 20 886 487⁵³ obyvatel, z toho více jak 10 000 000⁵⁴ se hlásilo k maďarské národnosti. Maďaři tak v rámci Uherska netvořili ani většinu, přesto to byli právě oni, v jejichž rukou byla prakticky veškerá politická moc v království. Těžce vydobyté vyrovnání s Rakouskem, k němuž došlo v roce 1867, vedlo ovšem uherskou vládnoucí elitu k přesvědčení, že jediným možným způsobem, jak udržet tak mnohonárodnostní státní celek při životě, je prosazování národně homogenního, jednolitého státu. Stručně řečeno, co nejkompexnější eliminací kulturních a politických projevů v Uhersku žijících národních menšin a jejich postupnou maďarizací chtěli dospět, podle francouzského vzoru, k ideji jednoho, tj. uherského národa v politickém slova smyslu. Tato představa se ale neseťkávala s masivním přijetím v řadách národnostních menšin, neboť tento koncept jednoho politického národa přímo zasahoval do jejich etnicity a svébytné identity. Národní a politické potřeby a požadavky menšin (jako kupř. autonomie či federalizace) se tak s představami maďarské vládnoucí elity čím dále více rozcházely. Složitě vztahy s nemaďarským obyvatelstvem, umocňovaných neschopností maďarských vlád dopřát jejich prosbám více sluchu, vedly většinou k opačným výsledkům, než jaké měla maďarizace přinést – docházelo k neidentifikaci menšinového obyvatelstva s uherským státem. Z těchto důvodů po vypuknutí světové války uherští Slované a Rumuni houfně opouštěli rakousko-uherské šiky a přikláněli se na stranu Dohody...

Výsledky první světové války, tedy rozpad rakousko-uherské monarchie a následné trianonské změny hranic, přijala tedy, jak z výše uvedených faktů vyplývá, nemaďarská etnika většinou s uspokojením, místy i s nekritickým nadšením. V konci tisíciletého

⁵³ KARSAY, Péter: A nemzeti összetartozás napja [online]. 31. 05. 2011, 9:57. [citováno: 13.05.2014].

Dostupné z:

http://www.salzburgi-magyar-koer.org/index.php?option=com_content&view=article&id=220:a-nemzeti-oesszetartozas-napja&catid=28:most&Itemid=76&lang=de

⁵⁴ ROMSICS, Ignác: Trianonská mierova zmluva. Kalligram, Bratislava 2009, str. 10.

Uherského království spatřovala zejména možnost naplnění svých národních požadavků, formovaných již od *jara národů* roku 1848, tzn. například vidinu příležitosti uplatnění se na mezinárodní scéně a tím i možnost zařadit se do společenství plnoprávných národů, začít si svobodně budovat vlastní státní celky nebo se na jejich výstavbě alespoň nějakou měrou podílet. Slováci, většinové etnikum *Felvidéku* (doslova Horní země), se společně s Čechy stali státotvorným národem masarykovského Československa, jehož součástí se stala i *Kárpátalja* (Podkarpatská Rus) s početnou menšinou Rusínů. Pětimilionová oblast *Erdély* (Sedmihradsko) se přičlenila k Rumunskému království, jež bylo do té doby tvořeno historickými územími Moldavskem a Valašskem. Srbové v oblasti *Délvidéku* (Dolní země, synonymum pro pojem *Vojvodina*), stejně jako vojvodinští Slováci, Rumuni, Rusíni a jiná národnostní etnika, se včlenili do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Do tohoto státního celku se, jak už sám název státu napovídá, přidružili i Chorvaté z bývalých uherských oblastí, tj. z Chorvatské Slavonie (*Horvát-Szlavónország*) a Sremu (*Szerém*), a Slovinci z oblasti *Muravidék* (Zámuří). Jak tehdy psal deník *Illustration*, „největšou zásluhou trianonské zmluvy bolo, že ukončila nadvládu 10 000 000 Maďarov nad 20 000 000 Nemaďarmi“.⁵⁵ Z této značně nadnesené informace lze vycítit, jak nepříznivě byly tehdy poraženému Maďarsku nakloněny západní mocnosti.

Zmíněná odtržená území ovšem byla domovem nejen slovanského obyvatelstva a Rumunů, ale přirozeně také Maďarů. Mírovou konferencí ve Versailles přišel uherský stát o celkem 3 200 000 občanů maďarské národnosti, tedy o 30,2 % veškerého maďarského obyvatelstva⁵⁶, přičemž největší počet Maďarů, kteří zůstali za hranicemi, byl v rumunském Sedmihradsku (1 600 000), za nímž následovaly oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi s milionem a konečně Království SHS, kde zůstalo půl milionu občanů hlásící se k maďarské národnosti. V porovnání s těmito čísly byl počet Maďarů, kteří zůstali v Burgenlandu, Rijeci či v malé části Spiše, jež byla připojena k Polsku, prakticky zanedbatelný. Z někdejšího velkého Uherska tak zbylo jen torzo se 7 600 000 obyvatel.⁵⁷ Třem milionům Maďarů, jež se najednou ocitli v cizích státech, nezbylo nic jiného, než respektovat názor mocností Dohody a s tímto novým vytyčením hranic se pokusit vyrovnat. Ovšem ve chvíli – a to je tématem této poslední části mé práce –, kdy dojde k tak razantnímu odtržení

⁵⁵ ROMSICS, Ignác: *Trianonská mierova zmluva*. Kalligram, Bratislava 2009, str. 199.

⁵⁶ Tamtéž, str. 219.

⁵⁷ LENDVAI, Pál: *Tisíc let maďarského národa*. Academia, Praha 2002, str. 298

od mateřské země, dříve či později vyvstane potřeba nového vymezení sebe sama, resp. vybudování nové identity – národní, etnické či regionální. Když už ne u řadového obyvatelstva, pak skoro vždy u jeho inteligence, elit. Specifická situace nastala u maďarského obyvatelstva, jež se ocitlo v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

4.1 *Situace ve Vojvodině*

Po první světové válce čelila kultura vojvodinských Maďarů tváří v tvář poměrně značné absenci silnějších kulturních tradic. Jak zde bylo již dříve uvedeno, neexistovala zde pevně zakořeněná literární tradice, zdejší centra maďarské kultury jako Szabadka či Újvidék neměla v celouherském kontextu významnější status, neexistovaly zde dokonce ani viditelnější regionální zvláštnosti a specifika, na nichž by bylo možné začít budovat specifickou kulturu a svébytnou menšinovou identitu. Ve srovnání s touto složitou situací vojvodinských Maďarů lze uvést příklad Maďarů sedmihradských. Transylvánie představovala (a stále představuje) pro maďarskou společnost neopominutelné centrum kultury a jeden ze zásadních obrazů národní identity, často až nekriticky idealizovaný. Bylo to právě polonezávislé Sedmihradské knížectví, v němž se od 16. století uchovávala maďarská literatura, umění a vzdělanost ve chvíli, kdy byl zbytek Uherského království rozdělen mezi Rakouské císařství a Osmanskou říši. Centra jako *Kolozsvár* (rum. Cluj-Napoca), *Nagyvarád* (rum. Oradea) či *Temesvár* (rum. Timișoara) tvoří dodnes jedny z důležitých center maďarského života, byť se už skoro jedno sto let nacházejí v Rumunsku. Pojmy jako Sikulové⁵⁸, transylvanismus či Vajdahunyad⁵⁹ tak dodnes v maďarské společnosti rezonují neporovnatelně silněji než kupř. Pétervárad⁶⁰, Zombor (srb. Sombor) či Tarcal hegység (srb. Fruška gora).

⁵⁸ Maď. *Székelyek*. Dnes se jedná spíše o souhrnné označení Maďarů žijících ve východní části Sedmihradska, zejména v župách Maros, Kovászna a Hargita. Původně se však jedná o zřejmě zmaďarizovaný turkotatarský národ, jehož funkcí bylo bránit Karpaty před osmanskými nájezdy.

⁵⁹ Rum. *Hunedoara*. Bezmála šedesátitisícové město ležící v jihozápadní části Sedmihradska, pro maďarské dějiny významné stejnojmenným hradem, původním sídlem šlechtického rodu Hunyady, z něhož pocházel např. Matyás Korvín.

⁶⁰ Srb. *Petrovaradin*. Jedná se o městskou část Nového Sadu ležící na pravém břehu Dunaje se stejnojmennou pevností, jež byla postavena rakouskou správou na ochranu proti Osmanské říši, jejíž hranice tehdy ležela v těsné blízkosti monarchie.

4.2 Vývoj pohledu Kornéla Szentelekyho na (ne)existenci vojvodinské literatury

Jak uvádí János Bányai, novosadský literární historik, překladatel a nositel několika prestižních literárních cen, podobná neexistence vlastních tradic, jež zastihla vojvodinské Maďary, má za následek tři hlavní věci. Tou první je konzervativní lpění na dosavadních literárních tendencích, tj. stálé očekávání opětovného připojení Vojvodiny k Maďarsku, což mělo v literatuře za následek utápění se ve vlastní opuštěnosti, vtíravý sentiment a patetický nacionalismus. Tou druhou, o níž zde teď bude řeč, je nekritické přimknutí se menšiny ke kultuře majoritního obyvatelstva a jejich národní identitě. Nemalá část vojvodinských Maďarů se tak po včlenění do Království SHS začala nejen učit srbsky, ale také si přivlastňovat nové tradice a zvyky a postupně tím na svoji původní identitu zapomínat, kalkuluje, že návrat před Trianon není příliš reálný a získají tak více osobních výhod, než kdyby se dále považovali za Maďary. U mnohých vedl tento sebeidentifikační konflikt, umocňovaný ještě pocitem ohrožení, k apriornímu snižování všeho regionálního či dokonce k negaci vlastní kultury. Aleksandar Tišma, srbsky píšící autor a mistr v zachycování *genia loci* své rodné Vojvodiny, uvádí v jedné ze svých nejslavnějších knih slova, na nichž lze tento postoj některých jugoslávských Maďarů, v mírnější formě, dobře vidět: „*Armányiho v gymnáziu učili, že jižní provincie byla Maďarsku vyrvána, k nesmírnému zármutku veškerého jejího obyvatelstva, a teď mu nějací sousedé v domě, kde dostal byt, vzdorovitě a otevřeně tvrdili – byli to Maďaři a nebáli se ho –, že se jim za časů Jugoslávie žilo v leckterém ohledu lépe a pohodlněji, že se méně komandovalo a úřadovalo, jednání bylo přátelštější a lidštější.*“⁶¹

Odhlédneme-li od toho, že se jedná o citát z beletrie a nejedná se proto o přímý vědecký pramen, je tento úryvek, myslím, výstižnou skicou toho, že ne všichni jugoslávští Maďaři zarputile trvali na starém Uhersku a své původní, maďarské identitě a otázky po existenci nějaké vojvodinské literatury je tak příliš netrápily.

⁶¹ TIŠMA, Aleksandar: Použití člověka. Odeon, Praha 1985, str. 90 – 91.

4.2.1 Szenteleky jako zapřísáhlý odpůrce existence *vojvodinské literatury*

Jedním z nejemblematičtějších textů týkajících se problému existence *vojvodinské literatury* je tzv. Dopis příteli J. D. o „vojvodinské literatuře“⁶² Kornéla Szentelekyho. Tento text, jež vzniknul v roce 1927 jako odpověď János Dettremu na jeho novinový článek, dodnes překvapuje Szentelekyho extrémní zarputilostí a odmítavostí. Ani náznakem nepřipouští, že by existovalo něco jako vojvodinská literatura, ba co víc, neuznává ani přívlastek „*vojvodinský*“. Tento dopis je pro téma této práce natolik důležitý, že si zaslouží podrobnější rozbor.

Szenteleky v něm na začátku vyjadřuje souhlas s J. Dettrem, který pojem „*vojvodinská literatura*“ taktéž neuznává (oba ho v této době píše pouze s uvozovkami, aby tak zdůraznili absurditu pojmu). Jako argumenty uvádí Szenteleky absenci tradice, historie, neexistenci nějakého základu, na který by se dalo navázat nebo který by se dalo alespoň popřít, protože i negace je dle něj mnohem jednodušší než vycházet z ničeho. Dále v textu Szenteleky již opovrhne samotnou Vojvodinou jako takovou: „*Na této neohrabané, ploché, zemdlené zemi nemá krása ani svoji chatrč. Ospalá městečka bez chuti, sobecké, nevrle vesnice, zisk slibující kukuřičná pole a – nic víc.*“⁶³. Z těchto důvodů, pokračuje Szenteleky, člověk milující múzy nemůže mít tuto zemi „*smrdící chlévem*“ rád, ale nelze ji ani natolik nenávidět, aby tu nenávisť mohl autor vložit do podoby satiry či pamfletu. K nenávisti je třeba určitého předmětu a zde ve Vojvodině je, dle jeho názoru, úplné a nekonečné nic.

János Dettre, přestože byl jeho názor *de facto* totožný s postojem Szentelekyho⁶⁴, ve svém článku vyzýval, aby byl obyčejný vojvodinský člověk čtenáři alespoň představen, aby se mu do rukou dostal obraz jeho duše. „*Vojvodinská duše je stejně bezútěšná a šedivá jako krajina, v níž žije.*“⁶⁵, odpovídá mu nekompromisně Szenteleky. Jediným prvkem, který dle

⁶² V origin.: SZENTELEKY, Kornél: Levél. D. J. barátomhoz a „vajdasági irodalom”-ról. In. Ugatörés. Forum Könyvkiadó, Novi Sad 1963

⁶³ V origin.: „Ezen a lomha, lapos, tespedt tájon még kunyhója sincs a szépségnek. Ízléstelen, álmos kisvárosok, önző, mogorva falvak, hasznot ígérő kukoricások és - nincs tovább.”

⁶⁴ Dettre nebyl zastáncem ani sedmihradské maďarské literatury, podle něj má „*maďarská literatura své sedmihradské a vojvodinské pracovníky*“. In: BORI, Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad 1979, str. 100.

⁶⁵ V origin.: „... a vajdasági lélek éppolyan sivár és szürke, mint a táj, amelyen él.”

Szentelekyho vypočítavé vojvodinské sedláky spojuje, je vidina zisku, tedy ryze materiální hodnoty.

V závěru listu se autor řečnický táže, má-li tedy vůbec cenu usilovat o vybudování něčeho, co nechtějí ani vojvodinští intelektuálové, ale ani samo řadové čtenářstvo. Na tuto i další otázky, tázající se po smyslu tohoto snažení, odpovídá záporně. „*Náš osud, naše situace nás nutí k tomu, abychom se vydali po vlastních cestách.*”⁶⁶ Možná že se rozpadneme, uzavírá Kornél Szenteleky, možná že se rozutečeme jako stádo, ale alespoň budeme kráčet hrdě a svobodně. Na samém konci pak vyslovuje přání: *Ne legyen „vajdasági irodalom”, tj. Nechtě není „vojvodinské literatury”.*

4.2.2 Szenteleky jako obhájce a duchovní otec vojvodinské literatury

K žádaným vlastnostem intelektuála (a vlastně i člověka) patří schopnost umět změnit svůj názor ve chvíli, kdy začne pochybovat o jeho správnosti. Umět obměnit své dřívější mínění o něčem a také se následně k této změně veřejně přiznat, to chce často značnou dávku osobní odvahy. V případě Kornéla Szentelekyho to platí dvojnásob.

Je až s podivem, jak se z tak zarputilého odpůrce všeho vojvodinského může o pár let později stát, opět zarputilý, obhájce tohoto atributu. V této fázi je Szenteleky více než dobrým příkladem druhé možnosti uvedené Jánosem Bányaielem, totiž jak se jako příslušník menšiny s touto „*menšinovostí*” vyrovnat. Je jím zcela opačný extrém, tj. nekritické vyvyšování všeho místního a regionálního. A právě Kornél Szenteleky, ten, jenž hřímal proti existenci vojvodinské literatury, přišel o několik let později s termínem *couleur locale*, který silně ovlivnil maďarsky psanou literaturu na území Vojvodiny, pozitivně, ale také negativně.

Couleur locale, tedy v překladu *lokální kolorit*, znamená v Szentelekyho pojetí důraz na specifičnost a nezaměnitelnou originalitu této oblasti (ve srovnání s jeho dřívějším názorem je to tedy skutečně změna razantní). Dle jeho nového pohledu má Vojvodina natolik zvláštní *genius loci*, který autorům zde žijícím a tvořícím bohatě stačí k tomu, aby jí věnovali veškeré své umělecké vlohy. Stručně řečeno: podle Szentelekyho se může vojvodinský Maďar literárně seberealizovat pouze v regionální literatuře. „*Domníval se, že boj <rozdílných pohledů na svět> může být jen luxusem většinového národa, neboť menšinu a menšinového spisovatele determinuje největší odpovědnost – zachování svého jazyka a své*

⁶⁶ V origin.: „*Sorsunk, helyzetünk arra kényszerít bennünket, hogy egyéni utakat tapossunk.*”

kultury.”⁶⁷ Obrazně (a výstižně) řečeno, dle slov Emőke Berényi, „*Szenteleky si vybral zaprášený báčský akát*”⁶⁸. Ve jménu *couleur locale* začalo psát mnoho autorů a vznikla i řada poetických, líbivých, čtenářsky úspěšných děl. Problémem této teorie ovšem bylo to, co o několik desítek let později tak dobře a stručně vystihnul polský filosof Ryszard Kapuściński, přirozeně ne v souvislosti s Vojvodinou: „*Regionalismus má naději na úspěch, jestliže překoná provincialismus.*”⁶⁹ Právě provincialismem tato díla velice často zaváněla. Autoři se spokojovali s jednoduchými motivy a pointami, tato díla jsou místy prosycena nekritickou samolibostí, jako by hranice obzorů těchto spisovatelů doslova kopírovaly hranice Vojvodiny. Zavřeli se tak zbytečně do svého, uzavřeného světa a tato díla proto měla s literaturou jen pramálo společného.

I přesto, že dal Szenteleky maďarsky psané literatuře vznikající na území Vojvodiny tento často provincionální ráz, byl to on, jenž je dodnes díky své neúnavné činnosti ve prospěch vojvodinské kultury právem nazýván „*otcem vojvodinské literatury*”.

4.3 *Maďarští vojvodinští autoři píšící v duchu couleur locale*

Ve třetí části práce zabývající se meziválečnou vojvodinskou literaturou, byla zmíněna spisovatelka Erzsébet Börcsök (1904 – 1971), která je nejemblematičtějším příkladem autora píšícího v duchu Szentelekyho *lokálního koloritu*. Jejím prvním pokusem je román *Sári* (Šárka), který však dlouhá léta zůstal pouze v podobě rukopisu a vydán byl až v roce 1971, v roce autorčiny smrti. Odehrává se v Banátu, konkrétně v Temesváru, někdy po skončení první světové války. Hlavní hrdinka Sári do prostoru, v němž žije, příliš nezapadá. Je to rozumná, odvážná žena s dobrým smyslem pro obchod, své ctitele odbývá tím, že „*se nestará o nikoho a od nikoho si nenechá zasahovat do života*”⁷⁰. Tato, v pravém slova smyslu emancipovaná žena však v závěru románu svoji celoživotní bitvu s muži prohrává, nikoliv však kvůli ztrátě svých vnitřních hodnot či ideálů, ale kvůli finanční katastrofě své rodiny.

⁶⁷ V origin.: *On je smatrao da borba „različitih pogleda na svet” može biti samo luksuz većinskog naroda, jer manjinu i manjinskog pisca pritiska najveća odgovornost - očuvanje njegovog jezika i njegove kulture.* In: SAJTI, Enikő A.: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947.* Forum, Novi Sad 2010

⁶⁸ BERÉNYI, Emőke: *A couleur locale-ban A „vajdasági magyar irodalom”-ról.* In: Helikon. Č. 11 (2010).

⁶⁹ KAPUŚCIŃSKI, Ryszard: *Lapidarium.* Mladá fronta, Praha 2005, str. 38

⁷⁰ V origin. „*Nem törődöm senkivel, és nem fogom túrni senkinek a beavatkozását*”.

Druhý, její nejslavnější román nese název *A végtelen fal* (Nekonečná zeď) z roku 1933, který je nejtypičtějším příkladem specifického vnímání autorčiny etnicity, kterou sama Börcsök definovala pojmem „*bánátiság*”, tedy ve volném překladu – *banátství*. Erzsébet Börcsök měla totiž svoji vlastní identitu ještě více zeměpisně ohraničenou, její pocit příslušnosti se nevztahoval na Vojvodinu jako celek, jako tomu bylo u jiných autorů píšících v duchu *couleur locale*, ale výlučně jen na oblast Banátu – toho jugoslávského a také, jak lze vydedukovat z literární krajiny románu *Sári*, i Banátu rumunského. Jak zde již bylo dříve řečeno, „*bánátiság*” je u Börcsök jakýsi detereminující stav, do něhož je každý, kdo se v této zemi narodí, vržen a jen velmi těžko se tohoto údělu v pozdějším životě zbavuje. „*Je nás sedm národů na této zemi, kde si lid v sedmi jazycích, v sedmi krojích zachovává svoji svébytnost (...) A tak se plahočíme, vlníme se v pocitech jako spojenci, kteří ale, ať už se usmívají nebo jsou zakabonění, musí žít jeden vedle druhého a jeden pro druhého! To je náš osud! To je naše prokletí! Jsme Banátci!*”⁷¹

Tvorbou Erzsébet Börcsök se v dnešní době intenzivně zabývá novinářka novosadského listu *Magyar Szó* Emőke Berényi, věnoval se jí i někdejší profesor literární historie na univerzitě v Novém Sadu Csaba Utasi. Tomu vyšla v roce 1994 v nakladatelství Forum kniha *Vér és sebek* (Krev a rány), kde se ve stati s názvem *Börcsök Erzsébet regényei* (Romány Erzsébet Börcsök) zabývá dílem této významné vojvodinské spisovatelky.

Dalším autorem, který psal v duchu vojvodinského patriotismu, byl taktéž již zmíněný János Herceg, v jehož dílech má charakter vojvodinského prostoru zásadní význam. Nejedná se však již o onu determinující povahu, z níž nelze uniknout a kterou není možné změnit, jakou lze nalézt u Börcsök. Hercegovy postavy nejsou statické, ale vyvíjí se, stejně jako se vyvíjí svět kolem nich. Přestože mají Hercegovy díla silný sociografický a dokumentární charakter, jde mu primárně o vylíčení lidské stránky svých hrdinů, o jejich životní vítězství a prohry, osobní problémy, to vše na pozadí probíhajících historických změn, jimž se po první světové válce neubrání ani Vojvodina. Jeho jediné dílo, které spadá do meziválečného

⁷¹ V origin.: „*Hét nemzet földjén vagyunk, hol hétféle nyelven, hétféle ruhában őrzi a nép a nemzeti sajátosságait. S így vergődünk, hullámszunk az érzéseken, mint összekötözöttek, kiknek mosolyogva vagy acsarkodva, de egymás mellett és egymásért kell élniük! Ez a sorsunk! Ez az átkunk. Bánátiai vagyunk.*” In: BÖRCSÖK, Erzsébet: *A végtelen fal*. Jugoszláviai Magyar Könyvtár, Subotica 1933, str. 130-131.

období, je román *Tó mellett város* (Město vedle jezera), s nímž se výše uvedená charakteristika Hercegovy tvorby plně shoduje. Další jeho díla vznikala až po druhé světové válce. Do tohoto období, tedy již do Titovy Jugoslávie, spadá valná část díla i dalších autorů píšících v duchu *lokálního koloritu*, jmenuje např. Mihálye Majtényiho či Károlye Szirmaiho.

Díla těchto spisovatelů jsou, spolu s Börcsök, úspěšnými příklady lokálního koloritu v literatuře. Maďarská vojvodinská literatura má však také ty, jež se tohoto tématu zhostili méně úspěšně. Takovým příkladem je např. Imre Cziráky. Jakkoliv byly jeho úmysly bezesporu čestné, je právě on ukázkou jednoduchosti ve vojvodinské literatuře. Povrchní témata bez silnějších zápletek a point, laciná sentimentalita, absence napětí. Cziráky se ani nepokouší o vhledy do emocionality a psychologie (zejména vesnických) hrdinů, spokojuje se s prostým popisem vnějšího, dále než za hranice Vojvodiny jeho obzory bohužel nesahají. Podobnými slovy lze opsat i tvorbu autorů jako Péter Batta či István Kristály. I tací, tj. ne příliš úspěšní autoři, však bezesporu patří do barvitě mozaiky maďarské vojvodinské literatury a je třeba se o nich alespoň zmínit.

4.4 *Názor Zoltána Csuky na charakter vojvodinské literatury*

Zatímco Szentelekyho lze považovat za intelektuála měšťanského, liberálního charakteru, Zoltána Csuku řadíme k levicově orientovaným autorům. Jako jeden z nejlepších maďarských vojvodinských avantgardistů nebyl zastáncem Szentelekyho regionalistického přístupu, ale pokoušel se, zejména jím sestavenými antologiemi, o jakousi formu jugoslávského internacionalismu, do něhož by měla být včleněna i maďarská menšina a její literatura. Podle Csukova mínění by se literatura vznikající na tomto území měla od té jugoslávské lišit pouze svým jazykem, ale neměla by vybočovat z ostatních literárních tendencí vznikajících v tomto prostoru. Odmítnul, aby se v literatuře vyskytovala jakákoliv forma nacionálního (a tím pádem i regionálního) nánosu, šlo mu povýšení se nad jazykové bariéry. Chtěl maďarsky píšící vojvodinské autory zařadit po bok srbských, chorvatských či slovinských autorů, zejména právě oním vydáváním společných sborníků, v nichž se každému dostávalo stejného prostoru. Tuto Csukovu ideu pochopitelně nejvíce následovali autoři avantgardy, expresionismu, obecně spisovatelé z levicových pozic. Za všechny zde lze jmenovat Sándora Harasztiho, avantgardistu *par excellence* Árpáda Lánga, Ervína Sinkóa, proletářské básníky *Hídu* Istvána Latáka či Lászlóa Gála a mnohé jiné.

Tato Csukova literární představa začala vcházet v praxi zejména až v období po druhé světové válce, kdy idea internacionalismu byla jedním z typických znaků, nejen Titova, komunistického režimu.

5 Závěr

„*Jablko ethnicity, chceme-li interpretovat biblickou a mytickou formomluvou bez násilného posunutí původního smyslu, znamená tedy především vědění; je to uvědomění si vlastní nahoty, jež ovšem do té doby nebyla nahotou, protože nebyla poznána. Okusíc však zakázané ovoce poznání, věděl již člověk, že je jakýmsi způsobem předurčen, že má něco, co nemůže setřást, co na něm mohou poznat i jiní (...) Toto první uvědomění si nahoty je nejen první poznání vlastní individuální identity, je též v přeneseném slova smyslu obdobou národního probuzení.*“⁷²

Petr Rákos

Fakt, že dnes můžeme mluvit o nějaké maďarské vojvodinské literatuře, není zásluhou svobodné vůle či rozhodnutí tamějších obyvatel, ale stalo se tak zcela prozaicky díky běhu dějin. Nebyla to jen touha kulturně pozvednout maďarské obyvatelstvo obývající severovýchod Jugoslávie, která vedla vojvodinské intelektuály k tomu, aby se na této „*neohrabané, ploché a zemdlené zemi*“, jak psal na konci 20. let Szenteleky, pokusili vybudovat základy specifické literatury a etnické identity. Důležitým impulsem bylo mimo jiné uvědomění si, že menšina bez silné, specifické kultury se mnohem hůře brání asimilačním tendencím ze strany většinového národa a má tak daleko menší šance udržet se při životě. Ať už svá díla tvořili maďarští vojvodinští autoři v duchu myšlenky *lokálního koloritu* nebo se přiklonili na stranu internacionálnějšího Csuky a tematicky se tak zaměřili na širší prostor, je jasné, že práce obou těchto stran dala za pouhá dvě desetiletí základ skutečné literatury.

Výše uvedený citát z knihy pražského hungaristy Petra Rákose zde není zařazen náhodně, neboť tato jeho myšlenka – jak, doufám, vyplývá z celkového vyznění této mé práce – koresponduje se situací vojvodinských Maďarů meziválečného období. Také oni, postaveni tváří v tvář nelehké poválečné realitě, byli nuceni začít hledat a definovat vlastní identitu, určit povahu svého vlastního *jablka ethnicity*, což, jak jsme viděli, nebylo zpočátku jednoduché. Bylo by proto na pováženou zamyslet se nad tím, nebylo-li by trefnější místo obecně užívaného termínu *národní probuzení* použít spíše výstižnějšího termínu, tedy *národní/etnické narození*. Jejich – opět Rákosovou terminologií řečeno – *imago*, v tomto

⁷² RÁKOS, Petr: *Národní povaha naše a těch druhých*. Kalligram, Bratislava 2001, str. 41.

případě je snad nejvíce nasnadě termín *imago regionis* (obraz kraje, regionu), které se na počátku 20. let zdálo nijaké, mdlé a s některými ostatními maďarskými regiony tak vlastně nesrovnatelné, dostalo právě díky usilovné práci několika intelektuálů určitější rysy.

Od tohoto *jablka poznání* však, podle Rákose, není daleko k *jablku sváru*, pohybujeme-li se už v biblické terminologii. Tento svár dříve či později nastává v poměru s etnikem druhým, nežádka ovšem začne docházet také ke sporu uvnitř etnika samotného. Stále se opakující rozpory v řadách vojvodinských Maďarů o tom, jaký by vojvodinská literatura vlastně měla mít charakter, tj. zdali více regionálnější podle Szentelekyho či podle Csukových představ, trvají od 20. let minulého století *de facto* až do dnešních dnů. Tyto debaty občas zabíhají až do zbytečnosti a žlučovité monotónnosti, v intelektuálských kruzích jsou každopádně tématem poměrně častým. Když se proto János Bányai zamýšlel nad tím, co je tedy vlastně oním specifickým rysem maďarské literatury (*imagem*) vznikajícím na území Vojvodiny, musel konstatovat, že jejím typickým příznakem je právě sám tento *konflikt*. Tyto vleklé, konce neberoucí rozepře o pojmenování sebe sama, o směru, jakým by se měla literární a publicistická činnost ubírat, provází vojvodinskou literaturu od jejího vzniku a budou ji pravděpodobně provázet i nadále. Dalším specifickým rysem je vedle *konfliktu* také samotné *hledání* konceptu. Maďarská vojvodinská literatura (a vlastně také maďarská vojvodinská identita) je tak výmluvným příkladem toho, že i *hledání* a *spor*, tedy přesněji řečeno permanentní nemožnost dobrat se konečného výsledku, který by byl většinově přijat, můžou samy o sobě být stavebním materiálem celé jedné regionální kultury i celé jedné národní, regionální či etnické identity.

6 Seznam použité literatury:

BORI, Imre: *Književnost jugoslovenskih Mađara*. Matica srpska, Novi Sad 1979

SAJTI, Enikő A.: *Mađari u Vojvodini: 1918 – 1947*. Forum, Novi Sad 2010

ROMSICS, Ignác: *Trianonská mierova zmluva*. Kalligram, Bratislava 2009

Kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských zemí*. NLN, Praha 1998

KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. NLN, Praha 2008

LENDVAI, Pál: *Tisíc let maďarského národa*. Academia, Praha 2002

SZENTELEKY, Kornél: Levél. D. J. barátomhoz a „vajdasági irodalom”-ról. In. Uगतörés.
Forum Könyvkiadó, Novi Sad 1963

RÁKOS, Petr: *Národní povaha naše a těch druhých*. Kalligram, Bratislava 2001

MÉSZÁROS, Sándor: *Mađari u Vojvodini 1929-1941*. Filozofski fakultet u Novom Sadu,
Institut za istoriju, Novi Sad 1989

MILOVANOVIĆ, Suzanna a kol. : *Živeti zajedno – Együtt élni*. Vajdasági Múzeum, Újvidék
és Városi Múzeum, Subotica 2006

BORI, Imre: LÖBL ÁRPÁD — LÁNG ÁRPÁD — ŽARKO PLAMENAC — LŐRINC
PÉTER (Adalékok egy pályaszakasz történetéhez).

BORDÁS, Győző, TEPIĆ, Miroslav: *Szirmai-émlékönny*. Forum Könyvkiadó, Novi Sad 2010

HORNYIK, Miklós: *A Délbácska története*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Novi Sad 1985

BERÉNYI, Emőke: *A couleur locale-ban A „vajdasági magyar irodalom”-ról*. In: Helikon. Č. 11 (2010)

BÖRCSÖK, Erzsébet: *A végtelen fal*. Jugoszláviai Magyar Könyvtár, Subotica 1933

GÖNCZ, Árpád: *Karpaty a pril'ahly vesmír*. Kalligram, Bratislava 1999

KALAPIS, Zoltán: *Életrajzi kalauz III*. Forum Könyvkiadó, Novi Sad 2003

STANOJEVIĆ, Stanoje: *Vojvodina na konferenciji mira*. Letopis Matice srpske, 1921

MÁRAI, Sándor: *Deníky – Svazek I. (1943 – 1967)*. Academia, Praha 2008

TIŠMA, Aleksandar: *Použití člověka*. Odeon, Praha 1985

Kalangya, 1. vydání, Novi Sad, 1. května 1932

Utváření národní identity vojvodinských Maďarů v literárních
a publicistických textech v meziválečném období minulého století

Matěj Matela